

Pristup pravosuđu žrtvama rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: okončanje nekažnjivosti za počinioce

Decembar 2018.

Civil Society for
**HUMAN
RIGHTS**

Analiza javnih politika

Pristup pravosuđu žrtvama rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: okončanje nekažnjivosti za počinioce

Autorke: Ariana Qosaj-Mustafa i Donjeta Morina

Istraživale: Ariana Qosaj-Mustafa, Donjeta Morina, Blend Zyrapi

Istraživanje podržale: Patricia Marie Angus, NjomzaArifi, RrezeHoxha, AdelinaCollaku

© Kosovski institut za istraživanje i razvoj politike, Decembar 2018.

Mišljenja izražena u ovom dokumentu ne odražavaju nužno one od donatora KIPRED, GLPS i Artpolis, njihovog osoblja, saradnika ili odbora. Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne sme se reproducirati niti preneti u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima bez dozvole. Za takve zahteve obratite se administrativnoj kancelariji Grupe za pravne i političke studije.

Kosovski institut za istraživanje i razvoj politike
Major Mehmet Bushi, br. 1
Priština 10 000, Kosovo
Veb sajt : www.kipred.org
E-mail: info@kipred.org
Tel/fax.: +381 38 542 778

Group for Legal and Political Studies
Rexhep Luci br. 16/1
Priština 10 000, Kosovo
Veb sajt: www.legalpoliticalstudies.org
E-mail: office@legalpoliticalstudies.org
Tel/fax.: +381 38 234 456

Artpolis- Centar za umetnost i zajednicu
ul. ZenelSalihu Z4 -S3 00022
10 000 Priština, Kosovo
Veb sajt : www.artpolis-ks.com
Tel/fax.: +381 38 221 512

"Ova publikacija je izrađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost KIPRED-a i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije".

Sadržaj

Akronimi	4	
I	Rezime	5
II	Uvod	
Error! Bookmark not defined.		
a)	Cilj i metodološki pristup	
Error! Bookmark not defined.		
III	Internacionalni i nacionalni pravni okvir rodno zasnovanog nasilja	11
IV	Nasilje u porodici kao oblik rodno zasnovanog nasilja	
Error! Bookmark not defined.		
a)	Aktuelno izveštavanje o nasilju u porodici	Error! Bookmark not defined.
b)	Nedostaci u postojećem zakonodavstvu	Error! Bookmark not defined.
c)	Zaštita žrtava nasilja u porodici	Error! Bookmark not defined.
d)	Krivično gonjenje i kazne u slučajevima nasilja u porodici	Error! Bookmark not defined.
e)	Posredovanje i pomirenje u slučajevima nasilja u porodici	Error! Bookmark not defined.
f)	Sigurne kuće za slučajeve nasilja u porodici	
		30
V	Seksualno nasilje kao oblik rodno zasnovanog nasilja	
Error! Bookmark not defined.		
a)	Nedostaci u postojećem zakonodavstvu	34
b)	Prijavljivanje slučajeva vezanih za seksualno nasilje	37
c)	Krivično gonjenje i kazne u slučajevima seksualnog nasilja	Error! Bookmark not defined.
VI	Nasilje nad LGBT osobama	42
a)	Problemi sa postojećim zakonima	Error! Bookmark not defined.
b)	Problemi sa primenom postojećih zakona	Error! Bookmark not defined.
c)	Institucionalni odgovor suda	Error! Bookmark not defined.
VIII	Zaključci i preporuke	49
IX	Bibliografija	53

Akronimi

CEDAW	Konvencija za eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama / Convention for the Elimination of all Forms of Violence Against Women
CSO	Organizacije civilnog društva / Civil Society Organization
CSW	Centri za socijalni rad / Centres for Social Work
DVIU	Jedinice za istragu porodičnog nasilja / Domestic Violence Investigation Units
EPO	Nalog za hitnu zaštitu / Emergency Protection Order
EU	Evropska unija / European Union
EULEX	Evropska misija vladavine prava na kosovu / European Rule of Law Mission in Kosovo
GBV	Rodno zasnovano nasilje / Gender Based Violence
KWN	Mreža žena kosova / Kosovo Women's Network
LGBT	Lezbo, Gej, Biseksualni, Transordni / Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender
LGE	Zakon o rodnoj ravnopravnosti / Law on Gender Equality
LPDV	Zakon o zaštiti od porodičnog nasilja / Law on Protection from Domestic Violence
MLSW	Ministarstvo rada I socijalnog staranja / Ministry of Labour and Social Welfare
PO	Nalog za zaštitu / Protection Order
RCC	Krizni centar za slučajeve silovanja / Rape Crisis Centre
SOP	Standardne operativne procedure /Standard Operating Procedures
SVRC	Centar za upućivanje na konsultacije i /ili pregled u slučajevima seksualnog nasilja/ Sexual Violence Referral Centre
TEPO	Nalog za hitnu privremenu zaštitu / Temporary Emergency Protection Order

I Rezime

Rodno zasnovano nasilje rasprostranjeno je na Kosovu i širom sveta. Dok se broj slučajeva rodno zasnovanog nasilja alarmantno uvećava, utičući na jednu u tri žene na globalnom nivou, adekvatan odgovor na Kosovu ostaje ograničen. Ova analiza javnih politika nastoji da smanji prazninu u znanju obezbeđujući konkretnu analizu postojećih zakona, politikai njihove primene u praksi. Istraživanje se u konkretnom smislu fokusirana pristup žrtava porodičnog nasilja, seksualne napade, seksualno uz nemiravanje uz nemiravanje na osnovu seksualnog identiteta (LGBT) u okviru postojecih krivičnih pravosudnih procesa, uključujući analizu institucionalne podrške i odgovarajućeg zakonskog izvora.

Samo u skladu sa kosovskim Zakonom o rodnoj ravnopravnosti nasilje zasnovano na rodnoj pripadnosti prepoznato je kao oblik diskriminacije (član 4.2 zakona). Međutim, na Kosovu i dalje nedostaje definicija rodno zasnovanog nasilja u okviru krivičnih i građanskih postupaka. Uprkos pravnom okviru koji pokriva nekoliko akata rodno zasnovanog nasilja, nedostatak sveobuhvatne i holističke definicije rodno zasnovanog nasilja u skladu sa Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici utiče na efikasno gonjenje i kažnjavanje rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Iako definicije silovanja, ubistava, delovanja protiv domaćih partnera i još nekoliko zločina nasilja u porodici postoje u zakonodavstvu, istragu i krivično gonjenje takvih zločina i dalje karakterišu niske kazne.

Kontinuirano nekažnjavanje počinilaca od strane sistema krivičnog pravosuđa učinila je efektivnu isporuku prava zagarantovanih zakonima nejednakim za žrtve rodno zasnovanog nasilja. Trenutno, u kosovskom zakonodavstvu nedostaje definicija rodno zasnovanog nasilja u skladu sa definicijom koja se nudi u Istanbulskoj konvenciji. Istanbulска konvencija još uvek nije deo kosovskog Ustava, ali postoje pozivi za izmenu Ustava kako bi se Istanbulска konvencija uključila u okviru člana 22. Ustava.

Pružanje efikasnog i pravovremenog pristupa pravdi žrtvama rodno zasnovanog nasilja predstavlja važan korak ka integraciji Kosova u EU. Međunarodna sudska praksa koja se odnosi na ljudska prava i rodno zasnovano nasilje, iako obavezna za Kosovo, koristi se retko od strane kosovskog pravosuđa. Stoga, skoro nepostojeće korišćenje međunarodne sudske prakse za ljudska prava od strane kosovskog pravosuđa ostaje kontinuirani izazov.

U poređenju sa stvarnim brojem incidenata, nasilje u porodici na Kosovu ostaje nedovoljno prijavljeno. Razni faktori i dalje dovode do neadekvatnog odgovora na slučajeve nasilja u porodici. Izdavanje naloga za zaštitu žrtava koje traže zaštitu poboljšano je u proteklim godinama;

Međutim, policijski službenici ne sprovode redovne i važeće procene rizika tokom i nakon izdavanja naloga za zaštitu. Nedostatak ažurne procene rizika za sistemske zloupotrebe u slučajevima nasilja u porodici doveli su do tragičnih posledica kao u slučaju ubistva Valbona Marku-Nrecaj i njene devetogodišnje čerke u avgustu 2018. godine.

Odgovor pravosuđa na radnje nasilja u porodici i dalje je loš. Stopa odbačenih slučajeva nasilja u porodici ostaje visoka, jer je tokom 2017. godine više od polovine svih krivičnih prijava odbačeno u vezi sa slučajevima nasilja u porodici (51,5%) od strane kosovskih sudova. Dalje, tokom prvih šest meseci 2018. godine ukupno je odbijeno 15,1% slučajeva. Za nadgledani period za 2015-2018, samo 40,4% slučajeva je dobilo krivične presude. Ovaj spori odgovor krivičnog pravosudnog sistema na slučajeve nasilja u porodici doveo je do celokupne pojave nekažnjivosti počinilaca nasilja u porodici. Štaviše, svaljivanje krivice na žrtvu i pomirenje žrtve sa počiniocem ostale su uobičajene među svim nadgledanim institucijama, često opravdani u cilju "očuvanja" tradicionalne porodice.

Sadašnjem krivičnom zakonu i dalje nedostaje specifična definicija bračnog silovanja i seksualnog uz nemiravanja, često dovodeći do neadekvatnog gonjenja i kažnjavanja takvih zločina. Trenutno ne postoje Standardni operativni postupci o zločinima vezanim za seksualno nasilje, često dovodeći do neusaglašenog odgovora uključenih institucija. U slučajevima kada žrtve ne žele odmah prijaviti silovanje, ne postoje sredstva za čuvanje forenzičkih dokaza jer na Kosovu nedostaju specijalizovani sistemi podrške žrtvama silovanja, kao što su krizni centri za slučajeve silovanja i centri za upućivanje na konsultacije i/ili pregled u slučajevima seksualnog nasilja. Dalje, stavovi o krivici žrtava su uobičajeni u pravosudnim institucijama. U nekim slučajevima, sudije su kritički razmatrali/le kako je žrtva bila obučena, ili opravdavali/le silovanja na pretpostavci da su žrtve bile napolju kasno noću. S obzirom da seksualno uz nemiravanje nije posebno definisano u Krivičnom zakoniku, situacija je dovela do toga da različite institucije krivičnog pravosuđa ne državaju podatke o slučajevima seksualnog uz nemiravanja. Pošto se Krivični zakon trenutno menja, postoje inicijative civilnog društva i aktivista za uključivanje specifične definicije seksualnog uz nemiravanja i nasilja u porodici u novi Krivični zakonik. 6. novembra 2018. radna grupa Skupštine Kosova za zakonodavstvo razmotrila je nacrt Krivičnog zakona i radila je na obradi preporuka civilnog društva o konkretnom definisanju nasilja u porodici i seksualnog uz nemiravanja u okviru tekućeg nacrta.

Sveukupni slab odgovor sistema krivičnog pravosuđa, nepostojanje svesti žrtava o pravovremenom izveštavanju o zločinima silovanja i manjak poverenja u pravosudni sistem doveli su do slabog prijavljivanja slučajeva silovanja na Kosovu. Shodno tome, tokom

posmatranog perioda od 2015. do 2018. godine bilo je samo 15 slučajeva prijavljenih krivičnih dela silovanja na Kosovu.

Pored toga, postoje zakonski nedostaci koji sprečavaju LGBT osobe da uživaju svoja prava zagarantovana posebnim zakonima kao što je Zakon o zaštiti od diskriminacije i opšte odredbe predviđene Zakonom o građanskom statusu. Drugačijim definisanjem pojma "rod", razlike između "glavnih zakona" i "posebnih zakona" koje garantuju zaštitu LGBT identiteta na Kosovu su izazvale poteškoc e za transrodne muškarce i žene u smislu usklađivanja identifikacionih dokumenata sa njihovim rodnim identitetom. Trenutno postoji samo jedan slučaj u kosovskim sudovima o prijavljenom nasilju nad LGBT osobama . Ovaj nedostatak slučajeva otežava praćenje odgovora pravosudnog sistema prema LGBT osobama. U stvari, jedini slučaj sa pravosnažnom presudom priznao je seksualnu orijentaciju žrtava kao otežavajuću okolnost, ne kao motiv zločina iz mržnje. Postojeće institucionalne baze podataka koje su sastavili Kosovska policija i zagovornici žrtava ne prate zločine iz mržnje nad LGBT osobama.

II Uvod

Učestalost rodno zasnovanog nasilja nad ženama na Kosovu može okarakterisati kao pandemija. Procenjuje se da je u svetu jedna od svake tri žene doživela fizičko i / ili seksualno nasilje od strane partnera i da je jedna na svakih deset žena doživela ili prisilni odnos ili druga seksualna dela u nekom trenutku svog života.¹ Rodno zasnovano nasilje nad ženama specifično se definiše kao nasilje koje nesrazmerno pogađa žene ili nasilje usmereno protiv žene samo zbog činjenice da je ona žena.² U ovu definiciju uključeni su sledeći oblici nasilja: seksualno nasilje i silovanje, zločini "časti", genitalno sakraćenje, nasilje u porodici, seksualno uzneniravanje i prisilni brak.³ Generalno, ovi različiti oblici rodno zasnovanog nasilja smatraju se sredstvom kojim su žene podređene društveno, politički i ekonomski.⁴ Ipak, važno je imati na umu da se termin ne primenjuje isključivo na žene. Iako je manje verovatno, izraz "rodno zasnovano nasilje" takođe obuhvata nasilje koje se vrši protiv muškaraca. Na primer, seksualno nasilje je vršeno nad muškarcima tokom sukoba, seksualnog nasilja u zatvoru ili nasilja nad dečacima kako bi ih

---

¹ UN Women, "Činjenice i brojke: okončanje nasilja nad ženama Pandemija u različitim oblicima", sajtu je pristupljeno 22.7.2018. godine na : <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>

²Savet Evrope, Konvencija o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, član 3-D, 2011, na: <https://rm.coe.int/168046031c>

³ Ibid. Predgovor

⁴Odbor za eliminaciju diskriminacije nad ženama, Opšta preporuka Br.35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, ažuriranje opšte preporuke Br. 19, Član 10 2017, na:
https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_35_8267_E.pdf

naturalida se "ponašaju kao muškarci".⁵ Slično tome, termin može takođe ukazati na nasilje nad transrodnim osobama zbog njihovog rodnog identiteta.⁶

Prevalencija rodno zasnovanog nasilja i dalje je alarmantno visoka na Kosovu . U protekloj deceniji došlo je do povećanja prijavljenog broja slučajeva ubistava koji su nastali usled nasilja u porodici i nasilja nad ženama.⁷ U 2015. godini, 68% žena je prijavilo da je doživelo neku vrstu nasilja u porodici tokom svog života.⁸ U 2017. godini prijavljeno je policiji 1,299 slučajeva nasilja u porodici.⁹ Silovanje, seksualni napad i drugi oblici rodno zasnovanog nasilja i dalje su prisutni, ali ipak nedovoljno prijavljeni. Štaviše, procenjuje se da je 64% žena seksualno uznenemiravano tokom svog života.¹⁰

Postojeći institucionalni podaci nisu dovoljni za praćenje rasprostranjenosti rodno zasnovanog nasilja na Kosovu , jer ne postoji postojeci institucionalni mehanizam za praćenje predmeta koji su istraženi , procesuirani i sudski presuđeni (uključujući praćenje postupaka izricanja kazni u sudovima). Ne postoje ni razvrstani podaci o zločinima vezanim za nasilje nad ženama koji se mogu koristiti kako bi se utvrdilo koliko je ubistava na Kosovu kada je reč o vanbračnim zajednicama. Drugi izveštaji pokazuju da nasilje zasnovano na rodnoj pripadnosti ostaje široko rasprostranjeno i nedovoljno adresirano od strane pravosudnih institucija.

Na primer, Izveštaj o zemljama EU iz 2018. godine ukazuje na slabu koordinaciju među pravosudnim institucijama u vezi sa rodnim nasiljem.¹¹ Između ostalih nalaza, izveštaj o zemlji identificira potrebu za daljim specijalizovanim obukama u vezi sa zločinima nasilja na osnovu spola, uključujući i seksualno uznenemiravanje.¹² U skladu sa ovim, EU preporučuje institucijama na Kosovu treba na odgovarajući način definisati seksualno uznenemiravanje i nasilje u porodici u

---

⁵Mreža Žena Kosova, Od reči do akcije: Praćenje institucionalnog odgovora na nasilje zasnovano na rodnoj osnovi na Kosovu, 2017, na: www.womensnetwork.org/documents/20180312142859762.pdf

⁶Lombardi i sar. Rodno nasilje: Transrođno iskustvo sa nasiljem i diskriminacijom, tom 42, broj 1, 2002, na: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J082v42n01_05

⁷Samo neki od prijavljenih imena u medijima uključuju: ZejnepBytyqi, Donjeta Pajaziti, ValbonaMarku-Nrecaj i njena čerka KlaraNrecaj, Diana Kastrati, Antigona Morina, MiradijeHetemi, DafinaZhobi, IgballleLlalloshi, SevdijeBerisha. Vidi primer:<https://www.koha.net/arberi/74567/rasti-i-vdekjes-se-antigona-morines-tri-dite-pas-marteses-skishte-shkuar-fare-ne-apel/>; <https://www.koha.net/kronike/119602/aktakuze-per-vrasesin-e-bashkeshortes-dhe-vajzes-ne-gjakove/> etc.

⁸Mreža Žena Kosova, Nema više izgovora: analiza stavova, incidencije i institucionalnog odgovora na nasilje u porodici na Kosovu, 2015, na: <https://www.womensnetwork.org/documents/20151124105025622.pdf>

⁹Sajt za civilno društvo za ljudska prava, Mechanizam za praćenje, vebsoft pristup u avgustu 2018. godine na: <http://www.cshr-ks.org/en/kosovo-police/?v=2017&id=1>

¹⁰Mreža Žena Kosova, Seksualno uznenemiravanje na Kosovu, 2016, na: <https://www.womensnetwork.org/documents/20160223185243349.pdf>

¹¹Evropska komisija, Radni dokument službenika Komisije, Kosovo * Izveštaj 2018, 2018, na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>

¹²Ibid. strana 16

skladu sa Krivičnim zakonom.¹³ Institucionalna spremnost da sprovede relevantne strategije vezane za nasilje u porodici i srodne zakone ostaje od velike važnosti.¹⁴ Stoga, odgovor države na pružanje pristupa i pružanja pravde za žrtve nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti ostaje od velike važnosti za buduće EU integracione procese Kosova.¹⁵

Kosovski pravosudni sistem nastavlja da se suočava sa sistemskim izazovima, čime žrtverodno zasnovanog nasilja činijoš ranjivijim usled neefikasne isporuke pravosuđa. Mnogi od ovih izazova rezultat su činjenice da je Kosovo još uvek u fazi nastajanja funkcionalnog pravosudnog sistema¹⁶. Već više od jedne decenije, sudovi na Kosovu suočeni su sa visokim brojem zaostalih slučajeva, što je odložilo pravdu za žrtve i druge uključene strane.¹⁷ Štaviše, korupcija na visokom nivou je i dalje rasprostranjena i dovodi do sveukupne neefikasnosti pravosudnog sistema.¹⁸ Iako je ostvaren napredak u borbi protiv korupcije tokom proteklih godina, i dalje postoji potreba za sveobuhvatnim merama za borbu protiv korupcije.¹⁹ Kosovo, zajedno sa drugim zemljama u regionu Balkana, identifikovano je kao “zarobljeno državnošću”²⁰ uključujući nedostatak nezavisnih i efikasnih sudskih sistema.²¹ Dalje, pravosuđe ostaje sklono političkom uticaju i neefikasnosti, što dodatno utiče na kvalitet pravosudnog sistema.²²

Situacija se dalje pogoršava zbog nedostatka poverenja građana Kosova u pravosudni sistem. Reprezentativna anketa sprovedena 2016. godine zaključila je da su samo 5% kosovara zadovoljni policijom, tužilaštvom, sudovima, EULEKS-om i vladom u širem smislu.²³ Dalje, 2016. godine reprezentativna anketa od 1097 anketiranih lica širom Kosova pokazala je da više od trećine ispitanika smatra da kosovski sudovi (34,28%) ili tužilaštvo (31,09%) uglavnom

---

¹³Supra napomena 11, str. 25.

¹⁴Supra napomena 11.

¹⁵Kosovski nacionalni program za implementaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (2017-2021) sa EU, strana 246.

¹⁶Supra napomena 11.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ SAD State Department, Kosovo 2016 Izveštaj o ljudskim pravima, 2016, na:

<https://www.state.gov/documents/organization/265648.pdf>

¹⁹Evropska komisija "Komunikacija o politici proširenja EU", 2018, str. 16, na:

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417_strategy_paper_en.pdf

²⁰Komunikacija se odnosi na elemente zauzimanja države kao veze sa organizovanim kriminalom i korupcijom na svim nivoima vlasti i administracije, kao i jakom zaplitanjem javnih i privatnih interesa. Vidi stranu 3 Evropska komisija "Komunikacija o politici proširenja EU", 2018, str. 16, na :

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417_strategy_paper_en.pdf

²¹ Ibid

²² Ibid.

²³Grupa za pravne i političke studije, "Zadovoljstvo građana Kosova vladavinom prava: empirijska studija", 2016, na: www.legalpoliticalstudies.org/wp-content/uploads/2017/02/Kosovar-Citizens-Satisfaction-with-the-Rule-of-Law-Institutions-An-Empirical-Study.pdf

zahtevaju ili primaju mito.²⁴ Različito, poverenje u usluge koje pruža policija Kosova je veće.²⁵ Postojeće pogoršanje sistema vladavine prava može dopustiti da rasprostranjenost rodno zasnovanog nasilja nad ženama raste, praćeno kulturom nekažnjivosti, ukoliko počinioци nisu suočeni sa društvenim ili pravnim posledicama.²⁶ Stoga, ovaj izveštaj o politici ima za cilj analizu veze između zakona i isporuke pravde za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu zbog specifičnosti zločina rodno zasnovanog nasilja i rodne osjetljivosti zločina. To se čini primenom najnovijih međunarodnih standardaljudskih pravavezanih za efikasno i pravovremeno pružanje pravde žrtvama rodno zasnovanog nasilja kao što je definisano Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: kao Istanbulska konvencija).

a) Cilj i metodološki pristup

Izveštaj istražuje postojeće zakone i politike za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu, kao i njihovo efikasno i blagovremeno dostavljanje u praksi. Imajući u vidu mali broj postojećih istraživanja o pristupu pravdi žrtvarodno zasnovanog nasilja, izveštaj je rezultat zajedničkih napora KIPRED-a, Grupe za pravne i političke studije i Artpolisa u okviru projekta koji se finansira iz EU "Zaštita i promovisanje ljudskih prava preko aktivnog civilnog društva".

Istraživanje je identifikovalo nekoliko izazova sa kojima se suočavaju žrtve rodno zasnovanog nasilja, koji se odnose na postojec
e zakonodavstvo i njeno sproveđenje. Slučajevi rodno zasnovanog nasilja analizirani u okviru izvještaja fokusiraju se na slučajeve nasilja u porodici, seksualnog nasilja i silovanja, seksualnog uz nemiravanja i zločina protiv LGBT zajednice. Iako je međunarodna definicija rodno zasnovanog nasilja šira, izveštaj fokusira svoju analizu na gore navedene definicije zbog njihove upornosti. Štaviše, u skladu sa najnovijim međunarodnim standardima o ljudskim pravima, izveštaj predlaže konkretne političke opcije i preporuke u cilju poboljšanja pristupa pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja. Merenjem lokalnih standarda prema standardima utvrđenim Istanbulsom konvencijom
, izveštaj analizira postojec
e zakonodavstvo o rodno zasnovanom nasilju i njihovom nivou implementacije
. Korišćena metodologija uključuje nekoliko metoda kvalitativne analize. Ovo istraživanje uključuje desk

²⁴Nedavna studija istraživanja Kosovskog centra za bezbednost pokazuje da 61% građana Kosova veruje Kosovskoj policiji. Za više pogledajte Kosovski centar za studije bezbednosti, Barometar bezbednosti na Kosovu: Sedmo izdanje, 2018,

na:www.qkss.org/repository/docs/KOSOVO_SECURITY_BAROMETER_7_ENGLISH_FINAL_891249.pdf

²⁵Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, Opšta Preporuka br. 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, ažuriranje opšte preporuke br. 19, 2017, na:

https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_35_8267_E.pdf

²⁶Puna lista intervjuja dostupna na zahtev.

istraživanje, materijala prikupljenog preispitivanjem i analizom međunarodnih, regionalnih i nacionalnih izveštaja dostupnih u toj oblasti. Takođe uključuje pravnu analizu međunarodnih standarda ljudskih prava na Kosovu i njegovih važećih zakona. Analizirajući nedostatke u oblasti sprovođenja zakona, tužilačkih službi i pravosuđa, izveštaj sadrži četiri primera slučaja kako bi ilustroval trenutne nedostatke sa kojima se suočavaju žrtve rodno zasnovanog nasilja, a takođe i LGBTI zajednice u pristupu pravdi. Nekoliko intervjuja sprovedeno je i sa raznim institucijama²⁷ uključujući i Ministarstvo pravde, Tužilački savet Kosova, Sudski savet Kosova, Advokata za žrtve, kosovsku policiju, pružaoce skloništa i aktivistkinje, među ostalim ključnim akterima.

III Internacionalni i nacionalni pravni okvir rodno zasnovanog nasilja

Rodno zasnovano nasilje je kršenje ljudskih prava. Godine 1992. Konvencija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama (CEDAW), konkretno Preporuka 19, prepoznaje rodno zasnovano nasilje kao vid diskriminacije koja sprečava ravnopravnost žena.²⁸ CEDAW dalje naglašava da su države odgovorne za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja, kao i istragu i kažnjavanje ovih dela.²⁹ Prema CEDAW, države su odgovorne za greške i radnje rodno zasnovanog nasilja na njihovoj teritoriji, posebno ako uključuju propuste od njihovih sudskih, zakonodavnih ili izvršnih ogranka.³⁰ Najvažnije, Konvencija naglašava da sve države moraju imati efikasan i pristupačan pravni sistem koji se bavi svim oblicima rodno zasnovanog nasilja.³¹ CEDAW čvrsto je sadržan u Ustavu Republike Kosovo kroz član 22, a njene odredbe zamenjuju nacionalno zakonodavstvo.³²

Istanbulска konvencija je najnoviji međunarodni instrument koji se bavi rodno zasnovanim nasiljem kroz holistički pristup.³³ Opšti cilj Konvencije je da ima sveobuhvatne, nacionalne pristupe u borbi protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja, odredbi za sprečavanje mera i zaštite i podrške žrtvama. Takođe naglašava važnost ukidanja nekažnjivosti počinilaca kao globalnog fenomena, što zahteva hitno i efikasno gonjenje počinilaca.³⁴ Konvencija je trostruka, kao ugovor o krivičnom pravu, sporazum o ljudskim pravima i instrument za unapređenje rodne ravnopravnosti.³⁵ Ona efikasno kriminalizuje sve oblike rodno zasnovanog nasilja , uključujući different forms of violence, bilo da je to psihološko i fizičko, silovanje i seksualno nasilje,

---

²⁷Dostupno na zahtev

²⁸Komitet za ukidanje svih oblika diskriminacije žena, Opšta preporuka 19, 2011, na: <https://d2t1lsprjtif2.cloudfront.net/wp-content/uploads/ARTICLES-19.pdf>

²⁹ Ibid. član 9

³⁰ Supra napomena 28. član 22

³¹ Ibid.

³²Skupština Republike Kosovo, Ustav Republike Kosovo, 2008, na: www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf

³³ Supra napomena 2.

³⁴ Ibid. član 49

³⁵Krol i sar. za Savet Evrope, Mapiranje službi podrške žrtvama nasilja nad ženama na Kosovu, strana 12, 2017

uhodenje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilna sterilizacija i abortus ili prisilni brak.³⁶ Iako Istanbulska konvencija još uvek nije deo kosovskog Ustava, došlo je do pozivanja na izmenu Ustava u cilju uključivanja Istanbulske konvencije u okviru člana 22. Konkretno, institucija ombudsmanaje preporučila ustavne izmene u cilju da Istanbulska konvencija postane primenjiva u kosovskom zakonodavstvu.³⁷

U unutrašnjosti, Ustav Republike Kosovo garantuje ravnopravnost polova kao temeljnu vrednost.³⁸ Samo u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova rodno zasnovano nasilje prepoznato kao oblik diskriminacije.³⁹ Međutim, na Kosovu i dalje nedostaje definicija rodno zasnovanog nasilja u okviru njegovih krivičnih i građanskih postupaka. Kosovski zakon o zaštiti od nasilja u porodici definiše nasilje u porodici u građanskim postupcima postavljanjem osnova za izdavanje mera zaštite putem naloga za zaštitu.⁴⁰ Ovakav pristup je efektivno utvrdio da se civilni postupci predviđeni Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici koriste češće negokrivični postupci. Ovo ima efekte ostavljanja krhkikh žrtava i učinjenja počinilaca dela nasilja u porodici imunimna krivično gonjenje. Izdavanje naloga za zaštitu i korištenje parničnih postupaka samo u sudovima, doživljava se kao zamena za krivično gonjenje počinilaca.⁴¹

Drugi oblici porodičnog nasilja i neki oblici rodno zasnovanog nasilja kriminalizirani su u Krivičnom zakoniku Kosova, uključujući silovanje, seksualni napad i zlostavljanje.⁴² Uprkos tome što je "uznemiravanje" uključeno u Krivični zakonik, ne postoji konkretna definicija seksualnog uznemiravanja. Međutim, postoji inicijativa za dodavanje obe definicije nasilja u porodici i

---

³⁶Supra napomena 2, poglavje V

³⁷Institucija ombudsmana, Godišnji izveštaj 2016, strana 54, na:

www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/Raporti_Vjetor_2016_ANG_no16_me_kopertine_per_web_3_38158.pdf

³⁸Supra napomena 32. član 7.2

³⁹Skupština Republike Kosova, Zakon br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, 2015, član 4.2, na: www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20a.pdf

⁴⁰Definicija nasilja u porodici u zakonu je veoma široka i uključuje dela nasilja u porodici kao dela i / ili propusta počinjena protiv osobe u vanbračnim odnosima. (Član 2.1.2.) Ova dela uključuju fizičko i psihološko nasilje i pretrpe od toga, nanošenje straha, fizički napad, uvreda i prestupa, ponižavajuće ponašanje, bračno silovanje i seksualno zlostavljanje, ograničavajući slobodu kretanja, štetu imovini i pretnju, prinudni ulazak ili uklanjanje iz prebivališta i kidnapovanje. (Član 2.1.1.) Zakon predviđa puštanje naloga za zaštitu, kako bi se sprečilo delovanje u porodičnom nasilju. U zakonu su naznačene tri vrste sudske naloga: nalog za zaštitu (PO), nalog za hitnu zaštitu (EPO) i privremeni nalozi za hitnu zaštitu (TEPO).

⁴¹Ministarstvo pravde Republike Kosovo, Izveštaj o proceni Kosovskog programa protiv nasilja u porodici i Akcionog plana za period od 2011. do 2014. godine, na: https://abgj.rks.gov.net/Portals/0/Ambasada_Raporti%20anglisht.pdf

⁴²Skupština Republike Kosovo, Krivični zakon Republike Kosova br. 04 / L-082, glava KSKS "Krivična dela protiv seksualnog integriteta", 2012, na: www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Criminal%20Code.pdf

seksualnog uznemiravanja u novi krivični zakon koji se trenutno razvija.⁴³ Trenutno nedostaje potpuna definicija koja je u skladu sa definicijom koja se nudi u Istanbulskoj konvenciji.

Uprkos pravnom okviru koji obuhvata neke akte rodno zasnovanog nasilja, nedostatak sveobuhvatne i holističke definicije rodno zasnovanog nasilja kao što je ponuđeno u Istanbulskoj konvenciji utiče i na efikasno gonjenje i kažnjavanje rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Iako postoje akti silovanja, ubistva, nasilja u porodici i drugih rodno zasnovanih nasilja, istraži i krivično gonjenje zločina u vezi sa polovima i dalje karakterišu niske kazne. Sledeci odeljak analizira najstrože oblike rodno zasnovanog nasilja na Kosovu, njihove stope incidencije i prevalencu izveštavanja, sledeće izazove koji se odnose na postojecu zakone i politike, kao i institucionalni odgovor.

IV Nasilje u porodici kao oblik rodno zasnovanog nasilja

a) Aktuelno izveštavanje o nasilju u porodici

U 2017. godini, u Kosovskoj policiji prijavljeno je ukupno 1.299 slučajeva nasilja u porodici,⁴⁴ što je učinilo nasilje u porodici preovladavajućim oblikom rodno zasnovanog nasilja prijavljenog na Kosovu. Od ukupnog broja, 76,21% prijavljenih slučajeva su žene i djevojčice sa preostalim slučajevima koje prijavljuju muškarci. To čini žene najugroženijim žrtvama nasilja u porodici. Od ovog broja, prijavljeno je ukupno 129 slučajeva od pojedinaca starijih od 65 godina, što pokazuje da su i stariji takođe izloženi riziku od nasilja u porodici (vidi tabelu 1). Ipak, postojeća istraživanja zaključuju da je stvarna incidencija mnogo veća i da mnogi slučajevi ostaju neprijavljeni. Stvarna incidencija je čak 68% kod žena⁴⁵ ali se o njoj ne izveštava zbog kontinuirane percepcije da je nasilje u porodici privatna stvar, strah od stigmatizacije i sramota i sveukupno nisko poverenje u institucije vladavine prava.⁴⁶

---

⁴³Kancelarija premijera Kosova, "Zakonodavni program 2018", 2018, na: www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PROGRAMI_LEGISLATIV_PER_VITIN_2018.pdf

⁴⁴Internet stranica za civilno društvo za ljudska prava, "Mehanizam praćenja", poslednje ažurirano avgusta 2018. godine: <http://www.cshr-ks.org/en/>

⁴⁵ Supra napomena 8.

⁴⁶ Ibid, str. 55

Godina	2015	2016	2017	Januar - Jun 2018
Prijavile žene	862	992	990	515
Prijavili muškarci	202	255	309	123
Osobe preko 65 godina starosti	N/A	N/A	129	59
Albanci	879	1051	1045	523
Srbi	88	90	87	40
Romi	26	20	40	12
Aškali	26	34	36	16
Egipćani	11	6	31	7
Goranci	14	12	8	3
Turci	7	12	4	11
Bošnjaci	10	16	35	18
Drugo	3	6	13	8

Unastavku se nalaze detaljne studije slučaja , uključujući analizu postojećeg institucionalnog odgovora u slučajevima nasilja u porodici.

b) Nedostatci u postojećem zakonodavstvu

Krivični zakon Kosova ne definiše nasilje u porodici kao krivično delo. Bez obzira na to, neke radnje nasilja u porodici su kriminalizovane prema Krivičnom zakoniku, čak i u odsustvu specifične definicije.⁴⁷ Višestruki ispitanici , uključujući i tužioce, izjavili su da nedostatak sveobuhvatne definicije nasilja u porodici otežava institucijama da odmah reaguju i krivično goni ova dela.⁴⁸ Prema Istanbulskoj konvenciji, od država se traži da kriminalizuju sva dela rodno zasnovanog nasilja, uključujući fizičko nasilje, progonstvo, psihološko nasilje i seksualno nasilje, što uključuje silovanje i seksualno uznemiravanje.⁴⁹ Kroz tekst, Konvencija posebno prepoznaće rodnu prirodu nasilja nad ženama kao "usmerenu protiv žene, jer je ona žena".⁵⁰ Ono se razlikuje od drugih oblika nasilja jer je pol žrtve primarni motiv zbog kog se nasilje pojavljuje i rezultat je neravnopravnih odnosa moći koje se održavaju uočenim razlikama između žena i muškaraca, često dovodeći do podređenog položaja žena u privatnom i javnom životu. Takvo nasilje je takođe ukorenjeno u socijalnim i kulturnim strukturama, kao i norme i vrednosti društava, a dalje

⁴⁷Prema Krivičnom zakonu, zločini kao što su silovanje, seksualno zlostavljanje, lakše i teške telesne povrede se goni po službenoj dužnosti kada se to desi u vanbračnoj zajednici

⁴⁸KIPRED Intervju sa kosovskim tužiocima, avgust i septembar 2018. godine

⁴⁹ Supra napomena 2,Član 33 do 41

⁵⁰Savet Evrope, Eksplanatorni izveštaj Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, strana 43, 2011, na: <https://rm.coe.int/16800d383a>

ga pogoršava kulturno poricanje i/ili tišina.⁵¹ Poseban pristup prepoznavanja pojma rodno zasnovanog nasilja, nad ženama posebno, kako je predviđeno Istanbulskom konvencijom, nedostaje u sadašnjem pravnom pristupu na Kosovu.

Postojeće zakonodavstvo je rodno neutralno u svom pristupu. Na primer, i Zakon o ravnopravnosti polova Kosova i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, ne priznaju da nasilje u porodici i nasilje zasnovano na rodnoj pripadnosti nesrazmerno pogađaju žene. Sa druge strane, rodno shvatanje nasilja nad ženama predstavlja poseban zahtev Istanbulske konvencije.⁵² Kosovski rodno neutralni pristup doprineo je stvaranju novih rodno slepih zakona. Na primer, Kosovski Zakon o zaštiti od nasilja u porodici kritikovan je zbog prevelike pažnje na počiniocima i njihovim potrebama za rehabilitacijom,⁵³ za razliku od službi podrške žrtvama ili potencijalnim žrtvama. Stav u okviru važećeg zakona ukazuje na to da je alkoholizam i zloupotreba droga glavni uzročnik nasilja u porodici, ne priznajući rodnu prirodu nasilja nad ženama.⁵⁴

Iako član 53 Ustava Kosova navodi da se temeljne slobode i ljudska prava tumače u skladu sa Evropskim sudom za ljudska prava, ova praksa retko postoji.⁵⁵ Staviše, prema članu 22, CEDAW zamenuje nacionalno zakonodavstvo. Za sada, kosovski sudovi retko koriste sudske prakse Evropske konvencije o ljudskim pravima (ECHR) u svojoj sudske praksi. Tek u ubistvu Diane Kastrati, Ustavni sud Kosova naveo je prekršaj države Kosovo radi zaštite života, u skladu sa članom 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima.⁵⁶ Ustavni sud Kosova obezbedio je sudske prakse u primeni sudske prakse ECHR-a u citiranoj odluci "Gezim i MakfireKastrati protiv Opštinskog suda u Prištini i Sudskom savetu Kosova".⁵⁷ Kao rezultat toga, Sudski savet Kosova usvojio je odluku o podsticanju kosovskih sudova da blagovremeno izdaju naloge za zaštitu žrtava nasilja u porodici.

---

⁵¹ Ibid. str. 8.

⁵² Ibid. preambula

⁵³ Supra napomena 35. Str. 12

⁵⁴ Videti Vlada Republike Kosovo, Administrativno uputstvo broj 12/2012 za utvrđivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici, 2012, na: gbvaor.net/wp-content/uploads/2013/02/AI-implementing-Law-against-DV-psychosocial-treatment-of-perpetrator-Eng-Alb_Serb.pdf i

Vlada Republike Kosovo, Administrativno uputstvo br. 02/2013 O metodama tretiranja počinilaca nasilja u porodici izrečenih obaveznom merom lečenja od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci, 2012

⁵⁵ Supra napomena 32, Član 53.

⁵⁶ Član 2 ECHR-a definira pravo na život kao osnovno ljudsko pravo i navodi da bi svačiji život trebao biti zaštićen zakonom.

⁵⁷ Ustavni sud Republike Kosovo, presuda u predmetu br. KI 41/12, "Gezim i MakfireKastrati protiv Opštinskog suda u Prištini i Sudskog saveta Kosova 2013, na: gjk-ks.org/wp-content/uploads/vendimet/gjkk_ki_41_12_ang.pdf

Ukratko, kosovsko zakonodavstvo i dalje ima nekoliko značajnih nedostatke u vezi sa njegovom sposobnošću da na efikasan i blagovremen način odgovore na djela nasilja u porodici. Prvo, nedostatak sveobuhvatne definicije Krivičnog zakonika Kosova u vezi sa onim što predstavlja akt nasilja u porodici ostaje važan faktor u reagovanju na slučajevе nasilja u porodici . Drugo, postojeća legislativa i dalje je rodno neutralna tako što ne priznaje rodnu prirodu nasilja u porodici i druge oblike nasilja nad ženama. Ovo je doprinelo neadekvatnom zakonodavstvu koje ne cilja specifične potrebe žena i djevojčica posebno. Na kraju, stalni izazov je skoro nepostojeća upotreba međunarodne sudske prakse za ljudska prava od strane kosovskog pravosuđa.

c) Zaštita žrtava nasilja u porodici

Žrtve nasilja u porodici na Kosovu imaju na raspolaganju nekoliko mehanizama zaštite. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici definisane su tri vrste naloga za zaštitu, uključujući Nalog za zaštitu, Nalog za hitnu zaštitu koje izdaju sudovi i Nalog za privremenu hitnu zaštitu izdat od strane kosovske policije van redovnog sudskega radnog vremena.⁵⁸ Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici (SOP) određuju pravne uloge i odgovornosti svake institucije u zaštiti žrtava nasilja u porodici, kao što su Kosovska policija, tužilaštvo, advokati žrtava, centri za socijalni rad i skloništa. Uprkos tome, istraživanja pokazuju da ove institucije često ne primenjuju odredbe Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i SOP-a.

U prošlosti su propusti u izdavanju naloga za zaštitu od strane suda doveli do tragične smrti. Najvažnije, slučaj Diane Kastrati često se navodi kao očigledan neuspeh suda da blagovremeno izdaje naloge za zaštitu. Kastrati je ubijena od strane njenog bivšeg partnera u centru grada Priština / Prishtina u maju 2011. godine. Tri nedelje pre tragičnog incidenta gospođa Kastrati zatražila je i nije uspela da dobije nalog za hitnu zaštitu od Opštinskog suda u Prištini / Prishtina.⁵⁹ Neuspeh sudova da sprovedu član 16 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i izdaju nalog za hitnu zaštitu u roku od 24 sata, kako to zahteva zakon, dovelo je do njene tragične smrti. Dijana je ubijena u javnosti od strane njenog bivšeg supruga, bez naloga za zaštitu koji bi sud izdao u vreme pucnjave. Kao odgovor na ovu nepravilnost, sudske postupak protiv Opštinskog suda u Prištini/Prishtina i Sudskog saveta Kosova dostavljen je Ustavnom sudu Kosova.

---

⁵⁸Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 03 / L-182 o zaštiti od nasilja u porodici, 2010, na:www.assembly-kosovo.org/common/docs/ligjet/2010-182-eng.pdf

⁵⁹ Supra napomena 56.

Konačno, pronađena je odgovornost države u kršenju prava žrtve na život zbog nesposobnosti suda da blagovremeno izda nalog za zaštitu.⁶⁰

Ova odluka Ustavnog suda je takođe pokrenula odgovor Sudskog saveta Kosova. Pripremili su odluku kojom su sudije zahtevale blagovremeno izdavanje naloga za zaštitu.⁶¹ Iako je to dovelo do poboljšanja blagovremenog izdavanja naloga za zaštitu od strane sudova,⁶² ostalo je nekoliko pitanja u primeni drugih odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i SOP-a.

Brz i adekvatan odgovor policije jedan je od preduslova pravovremenog odgovora na zaštitu žrtava nasilja u porodici. Prema SOP i odgovornostima predviđenim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, Kosovska policija bi trebalo da zaštitи žrtve i istražiti prijavljene slučajeve.⁶³ Nadalje, oni takođe moraju da vode žrtvu tokom čitavog procesa i odgovore na pretnje i dela nasilja u porodici (uključujući i izvršenje i bilo kakva kršenja naloga za zaštitu).⁶⁴ Prema SOP, policija bi trebala "koristiti proporcionalne mere za zaštitu žrtava nasilja u porodici, pritvaranje osumnjičenog počinjocu u svrhu sprečavanja daljeg nasilja". Policija je takođe odgovorna za sprovođenje inicijalnog intervjuza za identifikaciju žrtve koja je takođe zabeležena u Osnovnom obrascu podataka koji su deo SOP-a.⁶⁵ Ovi intervjuzi moraju biti sprovedeni u prostorijama koje pružaju udobnost i sigurnost žrtvi, kako bi policija izgradila odnos poverenja sa žrtvom i mogla brzo i efikasno pružiti pomoc.⁶⁶ Ipak, u jednom slučaju istraživanog od strane KIPRED-a, prvi kontakt policije sa žrtvom bio je neadekvatan.⁶⁷

Studija slučaja: intervjuisanje žrtava nasilja u porodici- U ovom konkretnom slučaju, državni tužilac otišao je u nezvaničnu posetu Jedinici za istraživanje nasilja u porodici u policijskoj stanici Gnjilane / Gjilan. Tokom posete, primetio je da je Jedinica intervjuisala žrtvu i počinjocu u blizini. Dok su žrtve i počinjoci sedeli u različitim prostorijama, vrata između njih su bila delimično otvorena. To je značilo da počinilac može čuti izjavu koju je pružila žrtva, a žrtva takođe može čuti počinjoca. Kao takva, procedura intervjuza bila je direktno zanemarivanje

⁶⁰Pravna bitka za Dianinu porodicu se nastavlja i danas, pošto tek treba dobiti naknadu od strane države Kosovo. U intervjuu za KIPRED Ombudsman je izjavio da se u nedostatku odgovarajuće državne naknade presuda Ustavnog suda može smatrati samo deklarativnom. Nakon što je sudija koji nije izdao EPO za Dijanu Kastrati bio suspendovan na kratko, on je proglašen članom Sudskog saveta Kosova 2014. godine..

⁶¹Odluka br. 22/2012 Sudskog saveta Kosova

⁶²KIPRED Intervju sa više učesnika, uključujući tužioce, policiju i OCD za žene

⁶³Agencija za rodnu ravnopravnost "Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu", 2013, na: <https://abgj.rks.gov.net/Portals/0/Procedurat%20Standarte%20të%20Veprimit%20për%20Mbrojtje%20nga%20Dhuna%20në%20Familje.pdf>

⁶⁴Ibid.

⁶⁵Ibid. Page 28

⁶⁶Ibid.

⁶⁷KIPRED intervju sa višim tužiocem u Gnjilanu i Institucijom Ombudsmana Kosova.

zvaničnih procedura propisanih od strane SOP-a. Shodno tome, tužilaštvo u Gnjilanu podstaklo je istragu protiv policije.⁶⁸ Prijavljeni su i drugi slični slučajevi neadekvatnog intervjuisanja žrtve, uključujući, ne držanje intervija u odgovarajućim prostorijama, npr intervju u kućama žrtava.⁶⁹

Nadalje, prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, Kosovska policija je agencija za sprovodenje zakona koja je odgovorna za izdavanje privremenih naloga za zaštitu u hitnim slučajevima kada se pojavi potreba za zaštitom žrtava izvan redovnog sudskog radnog vremena. Policija treba takođe sprovesti procenu rizika za svaki slučaj kako bi se procenile odgovarajuće sigurnosne potrebe žrtava. Tokom 2017. godine, samo je ograničen broj slučajeva zabeležen za izdavanje TEPO od strane Kosovske policije.⁷⁰ Na primer, u periodu od 2015. do 2018. godine, izdato je samo 6 Privremenih naloga za hitnu zaštitu na Kosovu,⁷¹ pokazujući nizak trend u znanju i korišćenju TEPO-a, iako se nasilje u porodici često prijavljuje tokom noći i van redovnog radnog vremena sudova na Kosovu. Štaviše, postojeće policijske procedure u skladu sa postojećim SOP ne omogućavaju redovno, ažurno i validno procenjivanje rizika slučajeva nasilja u porodici, što može dovesti do tragičnih incidenata kao što je slučaj ispod.

Studija slučaja: procena rizika od strane Kosovske policije

Valbona Marku-Nrecaj i njena čerka ubijene su od strane supruga/ oca u augustu 2018. godine. Valbona je više puta prijavila nasilje i pretnje njenog supruga, uključujući i nekoliko sati pre svoje smrti.⁷² 2. maja 2018. godine Valbona je prijavila nasilje njenog supruga kome je određen pritvor od samo mesec dana, nakon čega je oslobođen zbog navodnih zdravstvenih problema.⁷³ Tužilaštvo je znalo da je osumnjičeni posedovao vatreno oružje. Kada je Valbona prijavila nekoliko pretnji koje je primila od svog supružnika telefonom, uključujući i 5 sati pre smrti, policija je procenila da pretnje ne predstavljaju rizik za žrtvu.⁷⁴ Pošto nije odgovorila na prijavu pretnje za vršenje nasilja u porodici i nekorišćenja razumnih sredstva za zaštitu žrtve kako bi sprečila dalje nasilje, policija je prekršila član 24 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.⁷⁵

Nadalje, Policija nije izvršila valjanu i ažuriranu procenu rizika kako bi osigurala odgovarajuću zaštitu i usluge za Valbonu.⁷⁶ Iako je početna procena rizika završena kada se popuni intervju sa

⁶⁸KIPRED intervju sa višim tužiocem u Gnjilanu.

⁶⁹ KIPRED intervju sa Ombudsmanom Republike Kosovo, avgust 2018. godine

⁷⁰Prizren - Intervju sa tužiocima, avgust 2018. godine

⁷¹Podaci dostavljeni KIPRED-u od strane Kosovske policije, novembar 2018. godine

⁷² KIPRED Intervju sa advokatom žrtve i Centrom za socijalni rad u Đakovici / Gjakova avgusta 2018. godine

⁷³ KIPRED Intervju sa zainteresovanim stranama, interni izvori.

⁷⁴ KIPRED kontakt sa članovima porodice Valbone, Đakovica avgusta 2018. godine

⁷⁵Supra napomena 58. Članovi 24.1 i 24.3

⁷⁶ Supra napomena 63. str. 29

žrtvom i inicijalnim osnovnim obrascem podataka, trenutni SOP ne pozivaju na validnu, kontinuiranu i detaljnu procenu rizika. Kontrolna lista za policiju o proceni rizika sastoji se od 5-6 čekova koji ne ispunjavaju uslove za validnu procenu rizika.⁷⁷ Da je policija obnovila procenu rizika iz početnog osnovnog obrazca i odmah odgovorila na prijetnje protiv njenog života savetujući o izdavanju TEPO-a, smrt Valbone i smrt njene čerke potencijalno su se mogle izbegići.

Štaviše, Policija nije izdala hitnu naredbu za privremenu hitnu zaštitu za Valbonu, u skladu sa članom 22 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.⁷⁸ Policija je izjavila da se njihova odgovornost završava činjenicom da Valbona nije tražila nalog za zaštitu. Štaviše, policija je upoznata sa činjenicom da je počinilac imao vatreno oružje,⁷⁹ ali ni policija niti tužilaštvo nisu tražili oduzimanje oružja izvršiocu. TEPO može tražiti više stranaka, uključujući i žrtvu, svako lice koje je ovlastila žrtva, advokat žrtve, neko ko deli domaći odnos sa žrtvom, predstavnik Centra za socijalni rad ili bilo koje lice s direktnim saznanjima o jednom ili višečinova nasilja u porodici protiv žrtve.⁸⁰ U predmetu Valbone su uključene i druge institucije, uključujući Centar za socijalni rad i advokate žrtava.⁸¹ Sve ove institucije bile su svesne dugogodišnjeg sistemskog nasilja protiv Valbone. Prema članu 22 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, centri za socijalni rad mogu zatražiti TEPO u ime žrtve direktno kada su deca ugrožena. Centri za socijalni rad mogu zatražiti zaštitne odredbe i naredbe za zaštitu u hitnim slučajevima u slučajevima kada nasilje utiče i na decu.⁸²

Slaba reakcija, nedostatak koordinacije, kao i slaba implementacija uloga i odgovornosti predviđenih Standardnim operativnim procedurama za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu od strane Kosovske policije, Centra za socijalni rad i drugih uključenih strana, uključujući tužioca, potencijalno pogoršavaju uslove smrti Valbone i njene devetogodišnje čerke.

Primer gore navedenog pokazuje neadekvatan odgovor policije i drugih aktera u slučajevima nasilja u porodici. Iako je došlo do poboljšanja u pravovremenom puštanju naloga za zaštitu, neadekvatna primena SOP-a, kao i loša definicija procene rizika u okviru postojecih SOP, pokazuju potrebu za daljim poboljšanjima. Najzad, početni identifikacioni intervjuji koje sprovodi policija nisu uvek u skladu sa standardima utvrđenih SOP-om i Istanbulskom konvencijom.

---

⁷⁷ Ibid.str. 83

⁷⁸ Supra napomena 58

⁷⁹ KIPRED kontakt sa članovima porodice Valbona, Đakovica avgusta 2018. godine

⁸⁰ Supra napomena 58.članovi 12 i 13.

⁸¹ KIPRED Intervju sa advokatima žrtava i Centrom za socijalni rad u Đakovici / Gjakova, avgust 2018 godine

⁸² Supra napomena 63. str. 43

Policija nije uspela u sprovođenju regularnih i validnih procena rizika tokom i nakon izdavanja naloga za zaštitu.

d) Krivično gonjenje i kazne u slučajevima nasilja u porodici

Prestanak nekažnjivosti za počinioce dela nasilja u porodici međunarodno je priznato kao zaštita žrtava nasilja u porodici da iznesu i prijavljuju zločine nasilja u porodici⁸³. Da bi žrtve stekle poverenje u pravosudni sistem i zatražile pomoc⁸⁴, pravosudni sistem mora istraži i krivično goni dela nasilja u porodici na blagovremen i efikasan način. Istanbulska konvencija naročito zahteva od država da uspostave delotvorne i pravovremene istrage i gonjenje slučajeva od strane izvršilaca zakona. Ovo podrazumeva utvrđivanje relevantnih činjenica, intervuisanje različitih dostupnih svedoka i korišćenje najsavremenijih krivičnih istraga kako bi slučajevi nasilja u porodici mogli proći kroz sveobuhvatnu analizu.

Tokom 2017. godine kosovskoj policiji prijavljeno je ukupno 1.277 slučajeva nasilja u porodici. Na globalnom nivou, procenjuje se da je jedna u tri žene doživela bilo fizičko i / ili seksualno nasilje od strane partnera, a jedna na svakih deset žena doživela je prisilni odnos ili druga seksualna dela u nekom trenutku svog života.⁸³ Nažalost, broj prijavljenih slučaja nasilja u porodici na Kosovu ostaje nizak u poređenju sa stvarnim brojem slučajeva nasilja nad ženama. Kao što je navedeno, u 2015. godini, 68% anketiranih žena je prijavilo da ima neku vrstu porodičnog zlostavljanja prema njima u vlastitim domovima.⁸⁴

Pošto ne postoji jedinstvena baza podataka o prikupljanju i praćenju istrage, krivičnog gonjenja i sudskih presuda za slučajeve nasilja u porodici na Kosovu, teško je izmeriti tačan broj predmeta koji se obrađuju u istoj godini. Prema podacima policije iz proteklih 15 godina izveštavanja o nasilju u porodici, u proseku je između 1.000 i 1.200 slučajeva prijavljeno godišnje.

Zahteva za pritvaranje u slučajevima nasilja u porodici ima alarmantno malo. Od 2,959 krivičnih prijava u 2016. godini, tužilaštvo je podnelo samo 84 zahteva za pritvor (2,8%). U 2017. godini, zahtev za pritvor je tražen samo u 115 slučajeva (11,3%), a u prvoj polovini 2018. godine pritvor je tražen samo u 69 slučajeva (5,5%).

---

⁸³Svetska zdravstvena organizacija, globalna i regionalna procena nasilja nad ženama: rasprostranjenost i zdravstveni efekti nasilja intimnog partnera i ne-partnerskog seksualnog nasilja, 2013,
na:www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/

⁸⁴Supra napomena 8

Efekti puštanja počinioca, koji često prate pritisak na žrtve u porodicama, takođe su doveli do toga da žrtve često povlače svoje izjave i ne nastavljaju dalje krivično gonjenje dela nasilja u porodici.⁸⁵ Štaviše, ukupno oslanjanje tužilaca na izjave žrtve, kao i kasnije povlačenje žrtve od tuženja, doprinosi velikom broju slučajeva koji se godišnje odbijaju u sudovima. Broj krivičnih prijava vezanih za slučajeve nasilja u porodici koji se odbacuju ili dobijaju odbačene presude, i dalje je alarmantno visok. U 2017. godini više od polovine krivičnih prijava vezanih za slučajeve nasilja u porodici odbačeno je (51,6%). Odluke o odbijanju, s druge strane, mogu nastati kao rezultat državnog tužioca koji povlači presudu.⁸⁶ Bilo je 94 presuda odbijanja tokom 2016. godine, 62 u 2017. godini i 20 u prvoj polovini 2018. Godine. (vidi tabelu 2)

Godina	2016	2017	2018
Ukupan broj broj krivičnih prijava	2959	1009	1241
Zahtevi za pritvor	84	115	69
Odbacivanje krivične prijave	838	521	188
Direktne optužnice	1716	1220	419
Pokrenute istrage	683	231	157
Podizanje optužnice nakon istrage	591	378	189
Ukidanje postupka nakon isteka statuta ograničenja	2	0	2
Predlog za uvođenje obaveznog tretmana	23	24	13
Presuda o odbijanju	94	62	20

Dva glavna uzroka prijavljena zbog velikog broja odbačenih predmeta i presuda o odbijanju uključuju: 1) nemogućnost tužilaca da naprave snažan predmet i prikupe dovoljno dokaza; i 2) norme koje se tiču završetka što vec nego broja slučajeva u roku od jednog meseca, što dovodi tužioce na brzo završavanje slučajeva nasilja u porodici i ne daje im prioritete radi dalje detaljne istrage i prikupljanja dokaza.

Prvo pitanje o nesposobnosti stvaranja jakih predmeta i prikupljanja dovoljnih dokaza je rasprostranjen problem u osnovnim tužilaštima na Kosovu. Tužioci imaju tendenciju da izgrade

⁸⁵ KIPRED višestruki intervjuji sa zainteresovanim stranama, avgust-septembar 2018. godine

⁸⁶ Drugi razlozi uključuju da je optuženi ranije bio osuđen ili oslobođen istog dela pod pravosnažnom presudom ili je postupak protiv njega prekinut u konačnom obliku rešenjem; ili 1.3. rok zastarelosti je istekao, amnestija ili pomilovanje pokriva akt ili postoje i druge okolnosti koje odbacuju krivično gonjenje (Videti Zakon o krivičnom postupku član 363)

slučaj oko svedočenja žrtve i preterano se oslanjaju na izjave žrtve.⁸⁷ Kada se uzme u obzir mali broj mera pritvora koji se određuju protiv počinilaca, njihovo brzo otpuštanje kući, kao i priroda zločina u porodičnom nasilju i ciklus zlostavljanja, jasno je da previše oslanjanja na izjave žrtve nije efikasna istražna metoda. Ciklusi zlostavljanja koji su inherentni za zločine u porodičnom nasilju često dovode do pomirenja između žrtve i počinjocu, obećanja počinjocu da će se promeniti, a ne ponoviti nasilno ponašanje i često izjave počinilaca za pokajanje.⁸⁸ U mnogim slučajevima, kada se žrtva opozove svoje svedočenje i pomiri se sa počinjocem, tužilaštvu je ostalo slab slučaj. Kosovski pružaoci usluga, kao što su nevladina skloništa koja pomažu žrtvama nasilja u porodici, naveli su da je to često taktika koju namerno koriste tužioci, tako da slučajevi rezultiraju prestankom daljnje istrage i prikupljanja dokaza. Njihov često zahtevani cilj u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici jeste "spašavanje" tradicionalne porodice, čak i ako bi to značilo "spašavanje" nefunkcionalne porodice koja je pogodjena nasiljem.⁸⁹

Kao što je navedeno, trenutni pristup tužilaca nije u skladu sa zahtevima Istanbulske konvencije. Konvencija posebno zahtieva od država da uspostave delotvornu i pravovremenu istragu i krivično gonjenje slučajeva od strane izvršilaca zakona i krivičnog gonjenja tako što prikupljaju relevantne činjenice, intervjuju različite dostupne svedoke, kao i koriste najsavremenije forenzičke metode ispitivanja kako bi se slučajevi nasilja u porodici premiliza sud.

Fokusirajući se na svedočenje žrtve, tužioci često ne sakupljaju sve neophodne dokaze. Važni dokazi kao što su iskazi drugih članova porodice, postupci žrtve i izjave kada su bili prvi put u kontaktu sa policijom, fizički i medicinski dokazi koji su prikupljeni nakon prijave zločina policiji ili dokaza prikupljenih na mestu zločina od strane policije od strane tužilaca nije prioritet.⁹⁰ Na primer, Mreža Žena Kosova nadgledala je slučaj u kojem tužilac nije obavio intervju s članovima porodice žrtve. Intervjuji bi ponudili dovoljno dokaza o modelu redovnog i dugoročnog zlostavljanja. Neuspeh poput ovogpri sprovođenju pune istrage su jedan od glavnih razloga za slabe kazne počinilaca nasilja u porodici na Kosovu.⁹¹

Drugo, veliki broj zabeleženih presuda o odbijanju i odbačene optužbe takođe su povezani sa nedostatkom prioriteta slučajeva nasilja u porodici. Profesionalci, uključujući tužioce, nastavljaju

---

⁸⁷ KIPRED Intervjui sa tužiocima, avgust i septembar 2018. godine

⁸⁸Berri, D.B, Izvorni dnevnik o nasilju u porodici, Lovell House, ISBN: 1-56565-212-6, 1995, na:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/167047>

⁸⁹ KIPRED, intervjui sa pružaocem utočišta, Sigurna kuća Đakovica/ Gjakova, avgust 2108. godine. Takođe, navodi lokalnog tužioca u radnoj grupi za izmenu Krivičnog zakona Kosova o nasilju u porodici, 12. oktobra Prevalle-Prizren, uz učešće pripadnika KIPRED-a i članova Mreže Žena Kosva.

⁹⁰ KIPRED, intervju s tužiocem, septembar 2018

⁹¹Supra napomena 5

da vide nasilje u porodici kao privatnu stvar i time nisu spremni da shvate ove zločine sa ozbiljnošću.⁹² U 2018. godini, Tužilački savet je kreirao kvote koje tužiocima moraju ispuniti na mesečnoj i godišnjoj osnovi.⁹³ Prema ovim kvotama, tužiocima opštih odjeljenja u osnovnim krivičnim postupcima moraju da završe najmanje 23 optužnice mesečno (253 godišnje); tužitelji u odjeljenju za teške zločine trebaju završiti 6 optužnica mjesečno (66 godišnje).⁹⁴ Kao što su naveli neki tužitelji, ove kvote su doprinele nižem kvalitetu optužnica.⁹⁵

Dalje, tužiocima su istakli da nedostatak definicije nasilja u porodici u okviru Krivičnog zakonika onemogućava njihove napore da efikasno pokrecu u ove slučajeve.⁹⁶ Tek nedavno, nakon povećanog izveštavanja medija i aktivizma od strane civilnog društva da odgovore na slučajeve nasilja u porodici,⁹⁷ usluge tužilaca na Kosovu preduzele su nekoliko koraka ka poboljšanju njihovog odgovora na slučajeve nasilja u porodici.

U maju 2017. godine, Savet tužilaca Kosova imenovao je tužioce u svakom osnovnom tužilaštvu kako bi prioritizovao postupanje u slučajevima nasilja u porodici.⁹⁸ Imenovanja su citirana na osnovu zahteva Nacionalne strategije i Akcionog plana za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020. U ovom trenutku gotovo sva osnovna tužilaštva u opštinama na Kosovu imenovala su tužioce da daju prioritet i deluju kao koordinatori u suočavanju sa slučajevima rodno zasnovanog nasilja.⁹⁹ Međutim, i pored ovih imenovanja ostaju mnogi problemi. Na kraju, iako su imenovani tužiocima dobili obuke, a posebno ambasada SAD-a, oni još uvek imaju potrebu za izgradnjom kapaciteta.¹⁰⁰ Drugo, mnogi od imenovanih tužioča bave se i drugim slučajevima, što ih može sprečiti da se fokusiraju na svoju energiju i vreme na slučajeve nasilja u porodici.¹⁰¹ Treće, svi slučajevi ne odlaze imenovanim tužiocima, ostavljajući neke slučajeve nasilja u porodici da idu

---

⁹² KIPRED Intervju sa tužiocima, avgust i septembar 2018. god.

⁹³ Tužilački savet Kosova, Administrativno uputstvo br. 01/2018 o utvrđivanju orijentacionih normi za državne tužioce, Priština, 2018. god.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ KIPRED Intervju sa tužiocima, avgust i septembar 2018. god.

⁹⁶ KIPRED Intervju sa tužiocima, avgust i septembar 2018. god.

⁹⁷ Nekoliko protesta dogodilo se nakon ubistva Valbone Nrecaj i devetogodišnje čerke od strane njihovog muža / oca. Setove protesta organizovali su članovi / ce civilnog društva i aktivisti / kinje u Đakovici, Prištini, Prizrenu itd. tokom meseca avgusta 2018. godine, tražeći institucionalnu odgovornost za izostavljeno rešavanje slučaja nasilja u porodici. Pogledajte na primer članke u Bota Sot i Koha Ditore na <https://www.botasot.info/aktuale-lajme/934233/per-vrasjen-e-valbones-me-te-bijen-kerkohet-doreheqje-te-personave-pergjegjes/i>

<https://www.koha.net/arberi/110018/detaje-te-ktv-se-nga-krimi-i-paralajmeruar-ne-brekoc-te-gjakoves-i-pandaluar-nga-policia/>

⁹⁸ Tužilački savet Kosova, Standardni operativni postupci za povećanje efikasnosti u postupanju u slučajevima nasilja u porodici, maj 2017. godine

⁹⁹ KWN Intervju sa državnim tužiocem, septembar 2018..

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

neiskusnim tužiocima.¹⁰² Na kraju, iako su tužilačke službe imenovale tužioce za rešavanje prioriteta, slučajeva nasilja u porodici, sudstvo nije imenovalo sudsije za rešavanje konkretnih slučajeva nasilja u porodici u krivičnom postupku. Ovo bi moglo dovesti do slučajeva nasilja u porodici koje tretiraju neobučene sudsije koje ne razumeju dinamiku slučajeva nasilja u porodici.¹⁰³

Studija slučaja: Neusklađenost slučajeva porodičnog nasilja na adekvatan način

U 2011. godini, tri dana nakon venčanja, Antigona Morina je umrla od teškog krvarenja. Uprkos tome što je počela da krvari na njenoj bračnoj noći, Antigonin muž je nastavio da ima nasilni odnos sa njom¹⁰⁴ ne odnevši je kod zdravstvenog profesionalca. Umesto toga, poslata je u lokalnom šeiku koji je obavljao islamske rituale i ponudio tradicionalne terapije. Nakon smrti Antigone, tužilaštvo je podnelo krivičnu prijavu protiv njenog supruga u skladu sa članom 251 Krivičnog zakona, o "kršenju porodičnih obaveza".¹⁰⁵ Prvostepeni sud u Đakovici/Gjakova (ogranak u Orahovac/Rahovec) ustanovio da nije kriv. Međutim, žalba tužilaštva nestala je i nikada nije stigla do Apelacionog suda.¹⁰⁶ Navodno, nadležni sudsija (koji je sada u penziji) namjerno je sakrio žalbu.¹⁰⁷ Zbog pritiska od strane medija, ženskih aktivista i OCD, tužilac je uložio žalbu početkom 2018. godine. Mreža Žena Kosova je zaposlila advokata koji zastupa porodicu Antigone tokom žalbenog postupka.¹⁰⁸

Kao što je ilustrovano ovom studijom slučaja, tužiocи često ne kategorizuju određene zločine kao nasilje u porodici u svojim optužnicama. U predmetu Antigone, zločin je kvalifikovao tužilaštvo na osnovu člana 251 Krivičnog zakonika o "kršenju porodičnih obaveza". Prema ovom članu, ako neko ne vodi računa o članu porodice koji nije u stanju da se brine o sebi, trebalo bi da bude kažnjen zatvorom od tri meseca do tri godine.¹⁰⁹ U stvari, smrt Antigone trebala je biti klasifikovana različito, kako u skladu sa članom 181 Krivičnog zakonika kao "ubistvo iz nehata"¹¹⁰ i prema članu 189 kao "teška telesna povreda".¹¹¹ Prema članu 181. Krivičnog zakonika, "ko god iz nehata oduzima života drugoj osobibice kažnjen zatvorom od šest (6) meseci do pet (5) godina". Nadalje, prema članu 189 Krivičnog zakonika, "2. Ko nanosi telesne povrede ili

---

¹⁰² Supra napomena 8i KIPRED Intervju sa državnim tužiocem, septembar 2018. godine

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Prema izveštaju Medicinskog forenzičara podeljenog sa Mrežom Žena Kosova, uzrok smrti bio je krvarenje koje je došlo kao posledica nasilnog analnog seksa.

¹⁰⁵ Banjska, Iliiana, za Kosovo 2.0, "Koliko poziva traje?", 2018, Veb stranici pristupljeno 20.10.2018, na: kosovotwopointzero.com/en/how-many-calls-does-it-take/

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ KIPRED Intervju s tužiocem, septembar 2018. godine

¹⁰⁸ Intervju sa Mrežom Žena Kosova, jul 2018. godine

¹⁰⁹ Supra napomena 42, Član 251

¹¹⁰ Supra napomena 42. Član 181. Takođe potvrđena je u bliskoj konsultaciji sa trenutnim advokatom porodice Antigone Morina u žalbenom postupku, gospođom Fehmije Bitiqi.

¹¹¹ Ibid. Član 189.2.

narušava zdravlje druge osobe koja rezultira: 2.1. Ugrožavanjem života osobe; 2.2. Trajno uništava ili oslabi vitalni deo tela druge osobe; 2.3. Trajno uništavanje kapaciteta druge osobe za bilo kakav rad; 2.4. Trajno se onesposobi drugu osobu; ili 2.5. Trajno i ozbiljno narušizdravlje druge osobe, biće kažnjenzatvorom od jedne (1) do deset (10) godina”. U slučaju Antigone neuspeh da se pravilno kvalificuje krivično delo i povrede nanete njenom telu (što je takođe potvrđeno u Medicinskom forenzičkom izveštaju) doveli su do nepravilnog postupanja pred sudom. Prema zahtevima Istanbulske konvencije, države bi trebalo da postupaju u skladu s težinom dela počinjenih nad ženama.¹¹²

Smanjenje nasilja nad ženama ili pogrešno kvalifikovane radnje nasilja u porodici su taktika koju često koristi pravosudni sistem u cilju donošenja minimalnih kazni za slučajeve nasilja u porodici (uključujući kazne, kauciju i uslovnu kaznu).¹¹³

Prema podacima koje je pratio KIPRED, broj slučajeva koji primaju samo kaznene naredbe putem presuda sudova je visok. Kaznene naredbe su kada tužilac zahteva sledec e mere: “*Globa, zabrana vožnje motornog vozila, naređenje objavljivanja presude, oduzimanje predmeta, sudska opomena ili oduzimanje imovinske koristi stećene izvršenjem krivičnog dela.*”¹¹⁴ Tužoci zahtevaju izdavanje kaznenih naloga sudovima tražeći od suda da nametne određene kazne optuženom bez održavanja glavnog pretresa.¹¹⁵ Stoga, kazneni nalozi često dovode do toga da sudovi izdaju kazne i predmete bez održavanja glavnih suđenja, čime se u potpunosti ne istražuju prijavljeni slučajevi nasilja u porodici. Stalna tendencija tužilačkih službi da dodele istraživanje nasilja u porodici deluju kao da su niskog prioriteta, zajedno sa zdravorazumskom nekažnjivošću među počiniocima nastavice da sprovodi kulturu nekažnjivosti koja prihvata nasilje nad ženama i devojkama kao normom.¹¹⁶

Kaznene naredbe, uglavnom izdate u vidu novčanih kazni, često se izdaju u presudama za nasilje u porodici. Takva naređenja su izdata u 300 slučajeva u 2015. godini, 397 predmeta u 2016. godini i 44 slučaja u 2017. godini.¹¹⁷ Tokom prvih šest meseci 2018. godine objavljeno je 28 slučajeva kaznenih naloga. (Vidi tabelu 3) Prema jednom visokom zvaničniku tužilačkog sistema na Kosovu, nijedan slučaj nasilja u porodici ne bi trebao da dobije kaznene naredbe izdate presudama.¹¹⁸ Prema Istanbulskoj konvenciji, nekažnjivost počinjocu vodi povec anom

¹¹²Govor Elde Moreno, šefa Saveta Evrope za ravnopravnost polova i ljudskog dostojanstva u Londonskoj školi ekonomije u vezi sa Istanbulsom konvencijom, 2013. Dostupno na:

<http://www.lse.ac.uk/humanRights/documents/2013/20130307Moreno.pdf>

¹¹³ Supra napomena 2

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵Zakonik o krivičnom postupku Republike Kosovo, član 493

¹¹⁶ Supra napomena 50

¹¹⁷Podaci dobijeni od Tužilačkog saveta Kosova

¹¹⁸ KIPRED Intervju sa tužilaštvom, septembar 2018. godine

društvenom prihvatanju nasilja u porodici.¹¹⁹ Ova nekažnjivost počinilaca dodatno ilustruje postojeći sudske podaci. U periodu od 2015. do 2018. godine, samo u 40,4% slučajeva osuđenima je izrečena krivična presuda.

Pored toga, sudske odgovore ovde ostaje slab. Na godišnjem nivou postoji nekoliko slučajeva koji se ne rešavaju jer ističe rok zastarelosti. Prema podacima dostavljenim KIPRED-u od strane Tužilačkog saveta Kosova, u 2015. godini 18 slučajeva nije presuđeno zbog zastarelosti. Štaviše, u 2016. godini 28 predmeta nije presuđeno, a 2017. godine njih 15 (vidi tabelu 3). Spori sudske odgovore dodatno pogoršava postojeće nekažnjavanje počinjocu.

Dalje, Istanbulska konvencija zahteva od država da uspostavljaju preventivne programe i programe tretmana.¹²⁰ U skladu sa Istanbulskom konvencijom, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici predviđa psihosocijalni tretman¹²¹ i lečenje od zavisnosti od psihotropnih supstanci i alkohola.¹²² Ove programe dalje regulišu dva administrativna uputstva, jedno o psihosocijalnom tretmanu,¹²³ a druga na tretman alkoholizma i drugih supstanci.¹²⁴ Ova dva uputstva su kritikovana zbog indirektnog sugeriranja da su psihosocijalno ponašanje i zavisnost glavni uzroci nasilja u porodici.¹²⁵ Ipak, nalazi KIPRED-a pokazali su da se ove instrukcije retko, ako ikad, primenjuju.¹²⁶ Samo 17 mera za obavezan tretman izrečeno je 2016. godine, 11 u 2017. godini i 8 u prvoj polovini 2018. godine (videti tabelu 3).

---

¹¹⁹Supra napomena 2

¹²⁰ Supra napomena 2. Član 16

¹²¹ Supra napomena 58. Član 4

¹²² Ibid. Član 9

¹²³Vlada Republike Kosova, Administrativno uputstvo broj 12/2012 za utvrđivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici, 2012, na: gbvaor.net/wp-content/uploads/2013/02/AI-implementing-Law-against-DV-psychosocial-treatment-of-perpetrator-Eng-Alb_Serb.pdf

¹²⁴Ministarstvo zdravlja, Administrativno uputstvo br. 02/2013 o načinu postupanja prema učiniocima nasilja u porodici protiv kojih je izrečena mera za obavezno lečenje od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci, 2013, na: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/Udhezim%20Administrativ%2002-2013.pdf>

¹²⁵Supra napomena 8

¹²⁶Intervju sa Centrom za socijalni rad -Gjakova/Djakovica pokazuje da od stupanja na snagu ovih naloga, nijedan izvršilac nije upućen na lečenje

Tabela 3. Kriminalni prestupi povezani sa nasiljem u porodici osuđeni od strane sudova

Godina	2015	2016	2017	2018
Ukupan broj krivičnih prijava na početku perioda izveštavanja	2667	2959	1009	1241
Kazneni nalog donet presudom	300	394	44	28
Završeno zbog isteka zakonskog ograničenja	18	28	15	0
Sa oslobođajućom presudom	11	12	2	0
Krivična presuda	901	1055	776	455
Mere za obavezno lečenje	23	17	11	8

Sudski sistem je nedavno zabeležio jedan slučaj u kojem je postupao sa porodičnim nasiljem adekvatno i bez odlaganja. U julu 2018. godine, izvršilac porodičnog nasilja osuđen je sa tri godine zatvora od strane Osnovnog suda u Prištini/ Prishtina. Slučaj je naveo brojne blage i otežavajuće okolnosti tokom obrazloženja izrečene kazne.

Otežavajuće okolnosti koje su razmatrane u presudi bile su primerne i primenjene u slučajevima sistematičnog nasilja u porodici . Otežavajuće okolnosti u presudi uključivale su: nedostatak kajanja počinjoca, kao što je pokazao njegov smeh tokom svedočenja žrtve; dugoročno fizičko i psihološko nasilje; emocionalno stanje žrtve koja je više puta bila nesigurna u sebe i svoje izjave; činjenicu da je nasilju svedočio njihov četvorogodišnji sin.

Međutim, apelacioni sud je smanjio kaznu od tri godine na osamnaest meseci. Ova odluka je delimično zasnovana na žalbi same žrtve, koja je rekla da je prvobitna kazna bila protiv njenih istinitih namera i konteksta slučaja . Dodala je da se u krivičnom postupku nije smatrala oštećenom, već je zatražila mere zaštite u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i htela upozoriti počinjoca na zlostavljanje u porodici od koga je patila tokom godina. Ona je istakla da bi zadržavanje počinjoca u zatvoru u trajanju od 3 godine dovelo do raspada porodice i da ona i njen sin čekaju povratak muža i oca jer je muž glavni hranitelj porodice.

Međutim, apelacioni sud nije shvatio da je žrtva mogla podneti žalbu zbog pritiska koje je mogla trpeti od svog društvenog okruženja, kao i njenog emocionalnog stanja kao žrtve nasilja u porodici. Štaviše, državni tužilac nije prisustvovao žalbenom postupku, a žrtva nije bila zastupljena tokom žalbenog postupka.

Ovaj slučaj ilustruje neadekvatan odgovor tužilaštva i sudova kako bi razumeli zlostavljački ciklus nasilja i društveni pritisak na žrtvu, što često dovodi do povlačenja i žalbe. Pri izricanju kazne koju je smanjio apelacioni sud takođe nisu uzeti u obzir uslovi iz Uputstva o izricanju kazne za Kosovo, usvojenih od strane Vrhovnog suda Kosova, koja traže da faktor kontinuiranog nasilja, nasilja počinjenog pred članovima porodice, psihološke efekte na žrtvu i porodicu treba smatrati kao takve otežavajućim okolnostima.¹²⁷

Ukratko, postojeći podaci i dalje pokazuju visoku stopu odbačenih slučajeva od strane tužilačkih službi. U 2017. godini više od polovine slučajeva je odbačeno. Mnogi slučajevi dobili su odbacene presude. Dva doprinoseca faktora su nemogucnost tužilaca da razumeju dinamiku nasilja u porodici, kao i preterano oslanjanje tužioca na izjavu žrtve. Analizirani slučajevi takođe su pokazali kako izricanje minimalni kazni počinilaca nastavlja da pojačava kulturu nekažnjivosti među počiniocima nasilja u porodici.

e) Posredovanje i pomirenje u slučajevima nasilja u porodici

Istanbulска konvencija zabranjuje alternativno rešavanje sporova, uključujući pomirenje i posredovanje u slučajevima nasilja u porodici.¹²⁸ Konkretno, Konvencija zabranjuje obavezne alternativne postupke za rešavanje sporova kao što su posredovanje ili pomirenje, jer priznaje nemogućnost žrtve da učestvuje u takvom postupku kao jednaka. Zbog dinamike nasilja u porodici i odnosa u igri moći, žrtve neće moći da budu ujednačene sa počiniocem u procesu rešavanja sporova.¹²⁹

Pokušaji pomirenja ostaju široko rasprostranjeni u svim institucijama i u određenoj meri i pružaoci usluga, uključujući skloništa za pružanje pomoći i zaštitu žrtava nasilja u porodici. Kako je jedan sagovornik rekao: "Pomirenje se koristi da se problem odvoji od sebe".¹³⁰ Drugi sagovornik navodi da je "institucionalna pravosudna struktura u potpunosti uspostavljena da bi žrtvu pomirila sa počiniocem".¹³¹ Pokušaji pomirenja su evidentni i na nivou suda takođe.

¹²⁷ Pogledajte Smernice Vrhovnog suda Kosova, 2018. dostupno na: www.gjyqesori-rks.org/GetDocument/8426

¹²⁸ KIPRED Intervju sa pružaocem usluga, septembar 2018.

¹²⁹ KIPRED Intervju sa pružaocem usluga, septembar 2018

¹³⁰ KIPRED Intervju sa pružaocem usluga, avgust 2018

¹³¹ KIPRED Intervju sa pružaocem usluga, septembar 2018.

Naprimjer, slučaj je detaljan kada je sudija kontinuirano odlagao zasedanje uz obrazloženje da je sud pružio dodatni vremenski period da se par pomiri.¹³² Odlaganje se nastavilo dok muž nije napustio zemlju zajedno sa decom.¹³³ I ostali pokušaji pomirenja i dalje se prijavljuju kod strane policije. Prijavljeni su slučajevi gdje je policija rekla žrtvi da trebaju da se trude da "spasu" porodicu i da stave porodicu ispred svega.¹³⁴

Dalje, u skladu sa Kosovskim Zakonom o posredovanju usvojenom u avgustu 2018. godine eksplicitno je zabranjeno posredovanje u slučajevima nasilja u porodici.¹³⁵ Do juna 2016. godine, mnogi tužioci su koristili alternativne mere za pomirenje u slučajevima nasilja u porodici. Shodno tome, tek u junu 2016. godine državno tužilaštvo je objavilo vodeću napomenu kojom se zabranjuje korištenje alternativnih mera kao što je pomirenje u slučajevima nasilja u porodici.¹³⁶ Prema ovom uputstvu, tužilaštvo ističe da su primetili da u slučajevima kršenja naloga za zaštitu koji se trebaju po službenoj dužnosti goniti i u slučajevima nasilja u porodici, tužioci često šalju slučaj u sertifikованo pomirljivo telo. Osim toga, smernice sadrže objašnjenje zašto se pomirenje ne treba koristiti, koristeći ciklične obrasce počinilaca nasilja u porodici kao opravданje.¹³⁷ Ipak, iako smernice zabranjuju upotrebu pomirenja kao alternativne mere, one nisu zaustavile pojedine tužioce od posredovanja među stranama. Zaista, jedan od glavnih tužilaca Osnovnih tužilaštava na Kosovu izjavio je da je Vodič zaustavio zvanično posredovanje, ali pojedini tužioci i dalje posreduju između strana.¹³⁸

Intervjuisani su sve više isticali da su Centri za socijalni rad često angažovani u pokušaju pomirenja. U jednom slučaju prijavljenom 2018. godine, prihvatalište u Opštini Đakovica / Gjakova je skrivalo ženu koja je pobegla iz nasilnog okruženja u kojem ju je njen suprug više puta zlostavljaо. Tokom sastanka na kojem je prisustvovao predstavnik skloništa, radnika CSW-a sa žrtvom i zlostavljačem, zlostavljač je nastavio da ugrožava žrtvu u prisustvu zvaničnika. Zlostavljač je više puta izjavio žrtvi da "... ako se vratimo zajedno i ponoviš svoje ponašanje, ponovo ću te tući". Čak i u toj situaciji, socijalni radnik je u više navrata insistirao da žrtva i zlostavljač treba da se pomire i "rukiju". Pokušaji pomirenja nastavljaju se bez razumijevanja prave prirode porodičnog zlostavljanja i dinamike takvih slučajeva. Istraživačkom timu je rečeno

---

¹³²Supra napomena 8.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ KIPRED intervju sa glavnim tužiocem osnovnog tužilaštva i Institucijom Ombudsmana, septembar 2018. godine
¹³⁵ Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 06 / L-009 o medijaciji, 2018, na: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/078A2A69-F572-4826-AC20-61937AADD2FA.pdf>

¹³⁶ Kancelarija glavnog državnog tužioca, Smernica 360/16, jun 2016. godine

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ KIPRED Intervju s tužiocem, septembar 2018. godine

od strane jednog visokog predstavnika da on "razume zašto se dogodi pokušaj pomirenja" i da su ti pokušaji "zasnovani na dobrom namerama".¹³⁹

S obzirom na dinamiku nasilja u porodici, institucije bi trebalo u potpunosti da se uzdrže od pokušaja pomirenja. Nasilje u porodici je ciklični obrazac okarakterisan kombinacijom smirenih perioda i zlostavljanja. Konkretno, u ciklusu zloupotrebe postoje tri različite faze.¹⁴⁰ Prva faza je pozitivna i okarakterisana je bliskim odnosima i šarmantnim i blagim stavom od strane zlostavljača. To vodi do druge faze, u kojoj se razvijaju tenzije kroz ljubomoru i paranoju i kulminiraju u nasilje.¹⁴¹ Nakon nasilja, faza medenog meseca se razvija tamo gde se nasilnik vraća na šarmantnost i brižnost prema žrtvi.¹⁴² Ako socijalni radnici, policija, tužiteljske službe i druge institucije promovišu i angažuju u pokušaju pomirenja , žrtvu direktno vracaju u ciklus zlostavljanja i mogu potencijalno rizikovati život žrtve.

f) Sigurne kuće za slučajeve nasilja u porodici

Ukupno devet sigurnih kuća za slučajeve nasilja u porodici obezbeđuje sigurno mesto boravka za žrtve nasilja u porodici na Kosovu.¹⁴³ U poređenju sa standardima utvrđenim Istanbulskom konvencijom, broj sigurnih kuća i dalje je nizak širom Kosova. Prema Istanbulskoj konvenciji, skloništa treba obezbediti u dovoljnem broju kako bi bila lako dostupna žrtvama.¹⁴⁴ Dalje, Eksplanatorni izveštaj Istanbulske konvencije preporučuje da jedna sigurna kuća bude dostupna na svakih 10.000 stanovnika.¹⁴⁵ Takođe, u konvenciji se navodi da sigurne kuće treba da razmotre efekte nasilja u porodici i proces oporavka kako bi se izbegla ponovna viktimizacija žrtava.¹⁴⁶

Sigurne kuće na Kosovu su licencirane i pružaju svoje usluge delimičnom finansijskom podrškom Ministarstva rada i socijalnog staranja. Sigurne kuće obezbeđuju privremeni smeštaj i zaštitu žrtava, kao i pomoć u procesima reintegracije i rehabilitacije.¹⁴⁷ Žrtve se mogu upućivati u skloništa različitim institucijama , uključujući policiju, ali žrtva sigurnoj kući / skloništu može pristupiti i direktno.¹⁴⁸ Sigurne kuće mogu da udome žene do 6 meseci, ali su u njima žene navodno smeštene duži vremenski period.¹⁴⁹ One trenutno bivaju finansirane od strane

¹³⁹ Intervju sa nacionalnim koordinatorom, avgust 2018. godine

¹⁴⁰ Fisher and Lab, "Enciklopedija viktimologije i prevencije kriminala", Tom 1, 2010, str. 257.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Supra napomena 35. strana 28

¹⁴⁴ Supra napomena 2.

¹⁴⁵ Supra napomena 50. strana 135

¹⁴⁶ Ibid. strana 22

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Supra napomena 8, strana 76

¹⁴⁹ KIPRED Intervjui sa predstvincima sigurnih kuća, avgust 2018. godine

Ministarstva rada i socijalnog staranja (MLSW). Poziv se objavljuje u skladu sa kriterijumima utvrđenim Uredbom o kriterijumima, standardima i procedurama o javnom finansiranju nevladinih organizacija.¹⁵⁰

Postojećesigurne kuće suočavaju se sa brojnim izazovima, a naročito sa nedostatkom održivog finansiranja¹⁵¹. U prošlosti, finansiranje je bilo jednako 50% ukupnih troškova sigurne kuće u cilju pomoći i zaštite žrtava nasilja u porodici. Danas, ovo finansiranje iznosi oko 30%.¹⁵² Većina sigurnih kuća i dalje zavisi od donatora, ili su povremeno podržane od strane opština. Pored toga, neke od sigurnih kuća i dalje plaćaju visoke cene za račune za električnu energiju i vodu, jer se smatraju poslovnim subjektima od strane elektroenergetskih i vodnih preduzeća.¹⁵³

Iako neke od sigurnih kuća ne placaju zakup, jer su im opštine obezbedile zemljište ili donatori sagradili kuće (kao što je slučaj za sigurne kuće u Đakovica /Gjakova, Gnjilane / Gjilan i Priština/ Prishtina), prijavljeno je nekoliko primera u kojima postaje opštinske državne strukture, uključujući i one na lokalnom nivou, utiču na neometan rad sigurnih kuća.

Na primer, sigurna kuća u Đakovici/Gjakovaje prijavila da je započela proizvodnju hleba i peciva u svom centru kako bi stvorila ekonomsku aktivnost za zaštitu žene, kao i osigurala samoodrživo sredstva za sigurnu kuću. U sigurnoj kući se angažuju žene žrtve porodičnog nasilja u proizvodnji hleba i peciva i prodaji proizvoda na različitim mestima, uključujući i obližnje škole. Dobit se koristi da se obezbede dovoljna sredstva za nastavak smeštaja žena i da se obezbedi ekonomска nezavisnost žrtava ukoliko se pokaže potreba. Međutim ovaj inovativni korak izazvao je povratne reakcije. Nedavno ove godine sklonište su posetili kosovska policija i opštinski inspektorat koji su zatražili da prestanu sa proizvodnjom hleba i peciva, jer je Ministarstvo trgovine i industrije zabranilo nevladinim organizacijama da se bave trgovinom. Ova zabrana nije bila pravno dobro protumačena jer nije bila u skladu sa Zakonom br. 03 / L-134 o slobodi udruživanja u nevladinih organizacijama.¹⁵⁴ Prema članu 16 ovog zakona, nevladine organizacije mogu se baviti ekonomskim aktivnostima, sve dok se prihod koristi za ostvarivanje svrhe te organizacije.”¹⁵⁵ Ova mera je imala efekat zaustavljanja proizvodnje peciva u sigurnoj kući, a kao rezultat toga, zaustavljanje ekonomskog programa podrške žrtvama. U sklopu

¹⁵⁰Ministarstvo finansija, Uredba Mf - Br - 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama o javnom finansiranju nevladinih organizacija, 2017, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=14831>

¹⁵¹Višestruki intervju KIPRED-a sa aktivistkinjama za ženska prava i predstavnicima skloništa na Kosovu, jul i avgust 2018. godine

¹⁵²KIPRED Intervju sa predstavnicima sigurnih kuća, avgust 2018. godine

¹⁵³Ibid.

¹⁵⁴Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 03 / L-134 o slobodi udruživanja u nevladinih organizacijama, 2009. godine na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2629>

¹⁵⁵Ibid. član 16.2

sigurnih kuća privređuje se kako bi žrtve stekle osećaj kontrole nad svojim životima, što u mnogim slučajevima uključuje rad na finansijskoj sigurnosti (posebno ekonomskoj nezavisnosti od počinioца).

Ukratko, uprkos stalnom pritisku građana i OCD, nasilje u porodici i dalje se ne smatra visokim prioritetom u političkoj agendi na Kosovu.¹⁵⁶ Na primer, postojeća Bezbednosna strategija Republike Kosovo usvojena 2011. godine,¹⁵⁷ ne spominje nasilje u porodici kao pitanje ili pretnju bezbednosti, iako je nedavno došlo do povećanja broja incidenata i ubistava zbog nasilja u porodici na Kosovu. Pored toga, podaci policije pokazali su da je u poslednjoj deceniji izveštavanje o nasilju u porodici i dalje ostalo među najvećim prijavljenim zločinima na Kosovu, sa prosekom od 1.000 slučajeva prijavljenih na godišnjem nivou. Međutim, ovi statistički podaci se ne diskutuju niti uzimaju u obzir pri izradi Kosovske strategije sigurnosti.¹⁵⁸ Do 2015. godine kosovske institucije nisu bile usmerene na poseban akcioni plan ili strategiju za žene, mir i sigurnost.¹⁵⁹ Sadašnja strategija koja poziva na okončanje i brz odgovor na slučajeve nasilja u porodici predviđa da će do 2020. godine sve kosovske institucije biti odgovorne i stroge u primeni zakona, pozivajući na "nultu toleranciju" nasilja u porodici.

Zbog hitnosti slučajeva i incidenata prijavljenih godišnje o nasilju u porodici, neophodno je da se nasilje u porodici tretira hitno i adresira kao sigurnosna pretnja po zdravlje i bezbednost građana. Nadalje, nadležne institucije, uključujući i Nacionalnog koordinatora za borbu protiv nasilja u porodici, trebale bi zatražiti hitnu primenu politike "nulte tolerancije" od strane svih institucija odgovornih u skladu sa strateškim ciljevima Strategije Kosova i Akcionog plana protiv nasilja u porodici.

Štaviše, priznajući nezavisnost sudova, Istanbulska konvencija savetuje države da obezbede jasne poruke u okončanju nasilja u domovima izdavanjem odgovarajućih vodiča sudovima u sprovođenju adekvatnog kažnjavanja počinilaca nasilja u porodici. Konvencijanaročito poziva države da preduzimaju mere koje uzimaju u obzir otežavajuće okolnosti prilikom odgovarajućeg određivanja kazne sa počinjenim krivičnim djelima. Posebno u slučajevima ponovnog nasilja, sistemskog zlostavljanja članova porodice, nasilja nad ugroženim osobama (uključujući decu) i

¹⁵⁶Panel zaključci "Konferencija: Pravda za ubijene žene kao rezultat nasilja u porodici na Kosovu, maj 2018. godine

¹⁵⁷Vlada Republike Kosovo, Strategija bezbednosti Kosova, 2011 na:www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATEGJA_E_SIGURISE_E_REPUBLIKES_SE_KOSOVES.pdf

¹⁵⁸KIPRED, Sektor bezbednosti na Kosovu sa rodne perspektive, 2016, na:

www.kipred.org/repository/docs/SECURITY_SECTOR_IN_KOSOVO_FROM_GENDER_PERSPECTIVE_4_32844.pdf

¹⁵⁹Kosovski akcioni plan o primeni Rezolucije 1325 o ženama, miru i bezbednosti UN-a završio je 2015. godine. Kosovska agencija za ravnopravnost polova trenutno izrađuje novi Kosovski program i akcioni plan za ravnopravnost polova, sa ciljem da pokrije i pitanja koja se odnose na žene, mir i bezbednost.

upotrebe oružja, teška fizička i psihička oštećenja žrtve su okolnosti koje bi sudovi trebali uzeti u obzir. Među ovim otežavajućim okolnostima su takođe ponovljena ponašanja počinjoca.¹⁶⁰

U zaključku, nemogućnost države da prioritizuje dela nasilja u porodici dovela je do institucionalne kulture koja ignorise slučajeve nasilja u porodici i razvija osećaj nekažnjavanja za počinioce nasilja u porodici, što ima za posledicu smanjenje poverenja žrtava i njihovog pristupa sistemu krivičnog pravosuđa.

Tabela 4. Slučajevi degradacije seksualnog integriteta prijavljenih policiji			
Godina	2015	2016	2017
Silovanje	5	7	3
Seksualni napad	17	12	7
Degradacija seksualnog integriteta	2	0	1
Seksualno zlostavljanje mentalno ili emotivno nestabilnih osoba	1	3	0
Seksualno zlostavljanje osoba mlađih od 16 godina	36	35	26
Seksualno zlostavljanje zloupotrebom pozicije, autoriteta ili profesije	1	0	0

V Seksualno nasilje kao oblik rodno zasnovanog nasilja

Prema Istanbulskoj konvenciji, drugi oblici rodno zasnovanog nasilja koji pogađaju žene nesrazmjerne uključuju silovanje, seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i druge oblike seksualnog nasilja.¹⁶¹ Na Kosovu je poslednjih godina posvećena značajna pažnja žrtvama seksualnog nasilja vezanog za sukob.¹⁶² Ovo poglavlje se fokusira samo na žrtve seksualnog nasilja, uključujući i silovanje, kao zločine koji nisu povezani sa sukobom. Podaci dobijeni od strane kosovske policije primećuju da je bilo samo 3 slučajeva silovanja prijavljenih 2017. godine, 7 u 2016. godini i 5 u 2015. godini (vidi tabelu 4)

¹⁶⁰Supra napomena 50. Article 46

¹⁶¹ Supra napomena 2.

¹⁶²Od 2017. godine, 17 godina nakon završetka rata, uspostavljen je program Komisije i penzija za žrtve i preživele

Seksualno nasilje ostaje veoma slabo prijavljeno.¹⁶³ Nekoliko faktora nastavlja da doprinosi ovoj nepotpunosti, uključujući strah od stigmatizacije (kao što je silovanje tabu tema na Kosovu), krivica žrtave od strane društva, kao i finansijsko pomirenje između porodica, sa ili bez znanja nadležnih institucija.¹⁶⁴

Seksualno uznemiravanje se takođe smatra oblikom rodno zasnovanog nasilja od strane Istanbulske konvencije. U Konvenciji seksualno uznemiravanje se definiše kao “bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode s namerom ili efektom kršenja dostojanstva osobe”, posebno kada se stvara zastrašujuće, neprijateljsko, omalovažavajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje”.¹⁶⁵ Seksualno uznemiravanje ostaje rasprostranjeno na Kosovu, pri čemu približno 64% žena izveštava da su doživele neku vrstu seksualnog uznemiravanja tokom svog života.¹⁶⁶ Stavovi okrivljavanja žrtve i dalje su rasprostranjeni na Kosovu, što ilustruje činjenica da 74% ljudi smatra da je seksualno uznemiravanje žena krivica zbog načina na koji se ona oblači ili ponaša.¹⁶⁷

a) Nedostaci u postojećem zakonodavstvu

Glava XX Krivičnog zakona Republike Kosovo obuhvata "krivična dela protiv seksualnog integriteta".¹⁶⁸ Kodeks specifično definiše silovanje, seksualni napad, zabranu kupovine seksualnih usluga od žrtve trgovine ljudima, ponižavanje seksualnog integriteta osoba, itd.¹⁶⁹

Nadalje, krivični zakon u određenoj meri priznaje specifičnu prirodu takvih zločina, iako definiše ranjive žrtve u širem smislu kao osobe koje su deca, trudnice, vanbračni partneri, osobe s smanjenim kapacitetom i osobe sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom (navodeći ovo kao otežavajuću okolnost u brojnim krivičnim delima vezanim za seksualni integritet).¹⁷⁰ Dalje, Kodeks ne pruža specifičnu definiciju bračnog silovanja. Prema Istanbulskoj konvenciji, seksualno nasilje i silovanje između vanbračnih partnera takođe predstavlja oblik vršenja vlasti i

¹⁶³Ovo je rezultat višestrukih intervjuja KIPRED-a, uključujući aktiviste/kinje za prava žena, advokate žrtava i predstavnike policije tokom jula, avgusta i septembra 2018. godine.

¹⁶⁴ KIPRED Intervjui sa aktivistkinjama za ženska prava, advokatima i stručnjacima za sudsku medicinu, jul, avgust i septembar 2018. Vidi takođe Supra napomena 8 i Supra napomena 10

¹⁶⁵ Supra napomena 2.Član 30

¹⁶⁶ Supra napomena 10

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Supra napomena 42. Poglavlje XX

¹⁶⁹Drući akti definisani su: Seksualno zlostavljanje mentalno ili emocionalno onesposobljenih lica, seksualno zlostavljanje maloletnika, podsticanje seksualnih dela, nuđenje pornografskog materijala maloletnicima, zlostavljanje dece u pornografiji, seksualno zlostavljanje položaja autoriteta, podsticanje seksualnih dela lažnim obecanjem sklapanja braka, olakšavanje ili prisiljavanje prostitucije, pružanje prostorija za prostituciju i incest , videti Krivični zakon Kosova, poglavље XX, članovi 230 - 243.

¹⁷⁰Vidi, za primer, član 230, stav 4.7 i 4.8 Krivičnog zakona Kosova.

kontrole nadređenog partnera nad žrtvom. Ovi oblici nasilja se javljaju tokom i nakon raskida. Prema tome, kriminalizacija i krivično gonjenje takvih dela kada se počine protiv postojećih ili bivših partnera ili supružnika trebaju biti priznati zakonom.¹⁷¹ Iako se Krivični zakon Kosova odnosi na vanbračne partnere kao otežavajuću okolnost u slučajevima silovanja, on kriminalizuje samo ponašanje protiv članova porodice starosti od 16 do 18 godina. Ostaje nečujno u pitanju vanbračnih partnera starijih od 18 godina.¹⁷²

Seksualno uznemiravanje nije posebno definisano u Krivičnom zakoniku. Član 186 sadrži odredbe "uznemiravanja", ali ne predviđa specifičnu definiciju seksualnog uznemiravanja. To je dovelo do toga da različite pravosudne institucije ne održavaju podatke o slučajevima seksualnog uznemiravanja.¹⁷³ Pošto se Krivični zakon trenutno menja, postoje inicijative civilnog društva i aktivista/kinja koji uključuju seksualno uznemiravanje u novi Krivični zakonik.¹⁷⁴

Prema postojećim međunarodnim standardima za pomoć žrtvama seksualnog nasilja uključujući i žrtve silovanja, Istanbulska konvencija zahteva od država ugovornica da efikasno sprovedu istragu i krivično gonjenje svih slučajeva.¹⁷⁵ Ovo podrazumeva prikupljanje svih činjenica, intervjuisanje svih relevantnih svedoka, kao i kompletiranje forenzičkih pregleda.¹⁷⁶

Shodno tome, korišćenje dobro koordiniranog institucionalnog odgovora smatra se standardima u rešavanju osetljive prirode slučajeva seksualnog napada (naročito slučajeva silovanja). Iako Kosovo ima standardne operativne postupke za pomoć žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima, Kosovo trenutno nema međuinstitucionalne Standardne operativne postupke (SOP) za rešavanje slučajeva silovanja i seksualnog zlostavljanja. Koordinacija akcija između institucija je od izuzetne važnosti u cilju adekvatnog postupanja u slučajevima silovanja i napada.¹⁷⁷ Policija bi trebala biti u mogućnosti upućivati žrtve na specijalističke službe koje bi podržale žrtvu i

---

¹⁷¹Supra napomena 42. str. 33

¹⁷²Za silovanje u vanbračnom odnosu pogledajte član 230, stav 4.8. Porodični odnosi definisani su članom 120. stav 23. Krivičnog zakona Kosova kao "odnos između dve (2) osobe: 23.1. koje su angažovane ili oženjeni jedni drugima ili žive jedni sa drugima bez braka; 23.2. koji dele zajedničko domaćinstvo i koji su vezani krvljlu, brakom ili usvojenjem ili su u vezi sa starateljem, uključujući roditelje, 57 baka i deda, dece, unuka, braće i sestara, tetke, ujake, nećake, rođake; ili 23.3. koji su roditelji zajedničkog deteta. "Dostupno na:<http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ljet/Criminal%20Code.pdf>.

¹⁷³KIPRED-Korespondencija sa Tužilaštvom i Kosovskom policijom, jul i avgust 2018. godine

¹⁷⁴Kancelarija premijera Kosova, "Zakonodavni program 2018", 2018, na: www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PROGRAMI_LEGISLATIV_PER_VITIN_2018..pdf

¹⁷⁵Supra napomena 2. Str. 43

¹⁷⁶Ibid.

¹⁷⁷Supra napomena 2. Str. 21

provodile blagovremeno sakupljanje forenzičkih dokaza i pružile podršku žrtvi za pristup pravosudnim službama.¹⁷⁸

Standardni operativni postupci za krivična dela silovanje i seksualni napad bi detaljno definisali uloge i odgovornosti svakog organa uključenog u istraživanje odgovora i gonjenja zločina silovanja i seksualnog nasilja. Uopšteno govoreći, KIPRED je primetio da nedostatak specifičnih operativnih procedura za Odeljenje za sudsku medicinu, policiju Kosova i tužilaštva često dovodi do nedostatka koordinacije i znanja o tome kako brzo i efikasno reagovati na slučajeve silovanja i seksualnog nasilja. Pripadnici kosovske policije i tužilačkih službi nisu dobili dovoljno obuka vezanih za istragu i krivično gonjenje slučajeva silovanja, često su žrtve zakasnile sudskim lekarima radi prikupljanja medicinskih dokaza.¹⁷⁹ Ovo često dovodi do gubitka dragocenih medicinskih dokaza kojima se dokazuje slučaj u sudu.¹⁸⁰

Osim toga, zakonodavstvo Kosova ne predviđa stvaranje kriznog centara za slučajeve silovanja (RCC) ili centra za upućivanje na konsultacije i /ili pregled u slučajevima seksualnog nasilja (SVRC).¹⁸¹ Minimalni standardi u Evropi imaju jedan SVRC na 400.000 žena i jedan RCC na 200.000 žena.¹⁸² Krizni centri za slučajeve silovanja i centri za upućivanje na konsultacije i /ili pregled u slučajevima seksualnog nasilja služe različitim, ali međusobno povezanim ciljevima. Krizni centri za slučajeve silovanja pružaju dugoročnu podršku žrtvama kroz angažovanje u zagovaranju i podizanju svesti kako bi se sprečilo seksualno nasilje. Krizni centar za slučajeve silovanja može takođe pružiti pomoć ne linije i savetovanje i delovati direktno sa preživelim osobama koje mogu odlučiti da policiji ne prijavljuju zločin.¹⁸³ Centar za upućivanje na konsultacije i /ili pregled u slučajevima seksualnog nasilja, s druge strane, radi na poboljšanju forenzičkog odgovora na slučajeve seksualnog nasilja, uključujući silovanje i napad. Oni rade sa preživelima koji su nedavno bili napadnuti, u određenim slučajevima pružaju kratkoročno savetovanje nudeći krizne intervencije, lečenje i negu, kao i rađenje testova. U nekim centrima za upućivanje na konsultacije i /ili pregled u slučajevima seksualnog nasilja takođe čuvaju dokaze u slučaju da žrtva odluči da prijavljuje zločin u kasnijem trenutku. Nedostatak ovih centara na Kosovu doveo je do mnogih problema vezanih za institucionalni odgovor žrtvama seksualnog nasilja, uključujući i neadekvatan odgovor pravosudnih institucija.¹⁸⁴

---

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ KIPRED Intervju sa Odeljenjem za sudsku medicinu, jul 2018. godine

¹⁸⁰ KIPRED Intervju sa ženskim OCD i Odeljenjem za sudsku medicinu, jul i avgust 2018. godine

¹⁸¹ Supra napomena 35. str. 32

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Supra napomena 35

¹⁸⁴ Ibid.

Priznato je da ove usluge najbolje pružaju ženske organizacije koje imaju znanje i iskustvo u rodno zasnovanom nasilju.¹⁸⁵

Ukratko, kosovsko zakonodavstvo ima mnogo nedostataka kada je u pitanju seksualno nasilje. Pre svega, Krivicnom zakoniku nedostaje posebna definicija kako bračnog silovanja tako i seksualnog uznemiravanja, što može dovesti do neadekvatnog gonjenja i kažnjavanja takvih zločina. Štaviše, nema SOP-a o zločinima vezanim za seksualno nasilje, što se direktno vezuje za neusaglašene pristupe od strane relevantnih institucija. Na kraju, Kosovu nedostaju specijalizovane institucije, kao što su Krizni centar za slučajevi silovanja i Centar za upućivanje na konsultacije i /ili pregled u slučajevima seksualnog nasilja.

b) Prijavljeni slučajevi vezani za seksualno nasilje

Od ključnog je značaja da žrtve silovanja i seksualnog nasilja dobiju neposredne usluge podrške, kao i savetovanje. Odgovarajućim trenutnim odgovorom može se izbegić ponovna traumatizaciju i osigurati da se svi forenzički dokazi očuvaju kako bi se osigurala pravilna istražna procedura.

Uvezši u obzir odsustvo Krizne centre za slučajevi silovanja na Kosovu, prva tačka kontakta za žrtve silovanja i napada koje žele prijaviti zločin je Kosovska policija. Policija i dalje nema adekvatnu obuku za rešavanje takvih slučajeva, posebno kada je u pitanju osetljivost, izbegavanje ponovnog traumatiziranja i čuvanje i korištenje forenzičkih dokaza.¹⁸⁶ Postoje slučajevi kada su policijski službenici angažovali u krivljavanju žrtve, pitajući žrtve zašto su u određenom času bile sasvim same.¹⁸⁷ Slučaj nadgledan od strane Mreže Žena Kosova 2016. godine dalje ilustruje ovaj pristupkrivice žrtava. Žrtvu su pitali da li je devica i da li je imala bilo kakvo zadovoljstvo ili orgazam tokom silovanja.¹⁸⁸ Žrtva je takođe morala više puta ponoviti svoju priču, iako legalno, žrtvama silovanja ne bi trebalo tražiti da više puta ponavljaju priču kako bi izbegle ponovnu traumatizaciju.¹⁸⁹

Osim toga, KIPRED je primetio tokom nadgledanja, od strane predstavnika Odeljenja za sudsku medicinu, da Policija i pojedini tužioci nemaju obuku i kapacitete da efikasno i bez odlaganja odgovore na slučajevi seksualnog nasilja i silovanja. Ovo je primećeno u više slučajeva prema

---

¹⁸⁵Ibid. str. 24

¹⁸⁶KIPRED Intervju sa Institutom za sudsku medicinu i tužioce, avgust i septembar 2018. godine

¹⁸⁷KIPRED Intervju sa predstavnikom Mreže Žena Kosova, jul 2018. godine

¹⁸⁸Supra napomena 5.

¹⁸⁹Ibid.

Odeljenju, gde su žrtve dovedene sa odlaganjem u Odeljenje nakon što su svi forenzički i biološki podaci i tragovi nestali.¹⁹⁰

Na primer, policija je pratila i uhapsila grupu muškaraca koja je u više navrata prijavljivana da je silovala ženu. Istražne tehnike takođe su korišćene da prate slučaj preko tajnih operacija. Međutim, tek nakon šest dana, kosovska policija ju je uputila na ispitivanje Odeljenju za sudsku medicinu Kliničkog centra Kosova. Pored toga, državni tužilac je žrtvu dovodio u Odeljenje za sudsku medicinu nakon 21. dana, pitajući da li je žrtva zaista silovana. Kako je navedeno, "Da li ju je svih pet ljudi silovalo, da li su je tukli? Kako da navedem ove informacije nakon što je prošlo tako mnogo dana?! "

Postoje i slučajevi u kojima žrtve odluči da ne prijave zločin odmah nakon incidenta zbog traume. U ovim slučajevima, žrtva može da se tušira i forenzički dokazi od ključnog značaja za istragu i krivično gonjenje zločina će biti izgubljeni. U ovim slučajevima, ukoliko nisu prisutni očevidci, efikasno i brzo istraživanje zločina je gotovo nemoguće.¹⁹¹ Ako je na Kosovu postojalo silno krizno stanovništvo, žrtve bi imale rodno osjetljiv objekat sa obučenim stručnjacima. U nekoliko centara, žrtve su podvrgnute forenzičkim pregledima i čuvaju ih kada one žele da prijave zločin. Dokazi pokazuju da se forenzički uzorci trebaju uzeti i čuvati tako da žrtva može kasnije da odluči da li želi prijaviti zločin ili ne.¹⁹²

Trenutno, samo jedna ustanova vrši lekarske preglede žrtava seksualnog nasilja uključujući silovanje i napad, reč je o Odjeljenju za sudsku medicinu.¹⁹³ Ovi pregledi se sprovode samo ako postoji zvanični zahtev za istragu od strane tužilačkih službi i žrtve im ne mogu direktno pristupiti.¹⁹⁴ Osim toga, prikupljanje forenzičkih dokaza je veoma zavisno od vremena. Trenutno, samo Odeljenje za sudsku medicinu u Prištini / Prishtine može vršiti takve preglede, a prevoz žrtava iz drugih regionalnih centara u Prištine / Prishtine može dovesti do gubitka dragocenih dokaza.¹⁹⁵ Samo jedan od doktora koji je trenutno zaposlen u Odseku za sudsku medicinu je žena.¹⁹⁶ Prostor za ispitivanje u Odeljenju je improvizovan i nalazi se u hodniku.¹⁹⁷ Psihološko

---

¹⁹⁰ KIPRED Intervju sa Odeljenjem za sudsku medicinu, avgust 2018

¹⁹¹ KIPRED Intervju sa tužiocem, avgust 2018. godine

¹⁹² Supra napomena 35. strana 26

¹⁹³ KIPRED Intervju sa državnim tužiocem i Odeljenjem za sudsku medicinu, avgust i septembar 2018. godine

¹⁹⁴ Supra napomena 35. strana 33

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Farnsworth i sar. Analiza polova Kosova, 2018,

na:www.womensnetwork.org/documents/20181003125154894.pdf

¹⁹⁷ KIPRED Monitoring prostorija, avgust 2018 godine

savetovanje nije osigurano tokom i nakon ispitivanja.¹⁹⁸ Međutim, uslovi za dobijanje forenzičkog pregleda su prilagođeni međunarodnim standardima.

U suštini, žrtve su suočene sa nekoliko poteškoc̄a kada su u pitanju prijavljivanje zločina seksualnog nasilja kao što su silovanje i napad. Ne postoje rodno osetljive usluge za žrtve nasilja u kojima mogu da traže savetovanje i podležu forenzičkim pregledima. Policija se često angažuje na neadekvatnim odgovorima, imajući optužujući stav prema žrtvi. Žrtve se odmah suočavaju sa post-kriminalom i teškom odlukom da li žele prijaviti nasilje ili ne. U slučajevima kada ne žele odmah prijaviti nasilje, ne postoje sredstva za čuvanje forenzičkih dokaza za kasnije. U suštini, pristup pravdi za žrtve seksualnog nasilja na Kosovu neuspeh je na prvom koraku.

c) Krivično gonjenje i kazne u slučajevima seksualnog nasilja

Kosovski tužilac i pravosudni sistem ne nude specijalizovane tužioce ili sudske koji se bave krivičnim delima vezanim za seksualno nasilje.¹⁹⁹ Podaci poslati iz institucija su nepotpuni i teško razumljivi zbog različitih mehanizama pracenja koji se koriste u pravosudnim institucijama. Na primer, trenutno nije moguće pratiti broj slučajeva silovanja i seksualnog zlostavljanja koji su prijavljeni policiji, koje je tužilaštvo istražilo i optužene od strane sudova. Dok Policija Kosova i Sudski savet vode podatke o silovanju i drugim krivičnim delima posebno, Tužilački savet izveštava sve podatke zajedno u odeljku "Zločini protiv seksualnog integriteta".²⁰⁰ Ovo otežava slanje slučajeva silovanja i napada posebno (vidi tabelu 5). Ipak, podaci tužilaca pokazuju da je u 2016. godini samo 19% svih krivičnih djela protiv seksualnog integriteta otišlo u pritvore (31 slučaj od 160 ukupnog broja optužbi na početku godine). U 2017. godini, samo 23% slučajeva dovelo je do predodređenja od ukupno 109 optužbi (26 od 109). Tokom prvih šest meseci 2018. godine bilo je 190 krivičnih prijava, a samo 5% slučajeva dovelo je do pritvora. Nadalje, podaci tužioца ne nude raspodelu polova žrtava niti počinitelja. Zbog nedostatka specifične definicije "seksualnog uzneniranja" u Krivičnom zakoniku, svi slučajevi u pravosudnim službama prate samo slučajevi "uzneniranja", zbog čega je teško razaznati između seksualnog uzneniranja i drugih slučajeva uzneniranja.

---

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ KIPRED Intervju sa tužiocima, avgust i septembar 2018

²⁰⁰ KIPRED Prepiska sa Tužilačkim savetom, septembar 2018. godine

Tabela 5. Krivična prijava protiv seksualnog integriteta

Godina	2015	2016	2017	2018
Ukupan broj krivičnih prijava na početku perioda izveštavanja	141	160	109	190
Broj nerešenih istraga na početku izveštajnog perioda				
Zahtev za pritvor	32	31	26	11
Uklanjanje kriminalnih optužnica	12	28	22	21
Direktna optužnica	10	8	18	0
Odluka za pokretanje istrage	118	159	140	52
Podizanje optužnice nakon istrage	90	137	100	48
Prekidanje procedure zbog zastarevanja slučaja	0	0	1	0
Predlog za uvođenje mera obaveznog tretmana	1	0	0	0

Broj odbačenih slučajeva je takođe veoma visok. U 2016. godini bilo je 17.5% predmeta odbačenih od 160 krivičnih prijava. U 2017. godini bilo je 20% slučajeva odbačeno od 109 krivičnih prijava, a u prvih šest meseci 2018. godine 11% slučajeva je bilo otpušteno od 190 krivičnih prijava. Tužiocu su izjavili KIPRED-u da je teško dokazati slučaj u sudnici zbog nedostatka forenzičkih dokaza, kao i činjenica da sudovi redovno ne donose presude zasnovane samo na izjavi žrtve.²⁰¹

Još jedan faktor lošeg sakupljanja forenzičkih dokaza u vezi slučajeva silovanja i seksualnog zlostavljanja jeste kasno izveštavanje žrtava samog zločina.²⁰²

Na primer, tužilaštvo u Prizrenu prijavilo je istragu slučaja koji se odnosi na silovanje jednog petogodišnjeg deteta u kojem je jedini čvrst dokaz bio izjava petogodišnje žrtve. Iako je žrtva upotrebljavala jezik i reference koje petogodišnjak nije poznavao, Sud je oslobođio navodnog počinioca zbog nedostatka dovoljnih dokaza koje je pružilo tužilaštvo.

Sve u svemu, postoji široko rasprostranjen nedostatak svesti žrtava o tome kako prijaviti seksualno nasilje kako bi se očuvali forenzički dokazi.²⁰³ Ipak, tužioc treba da odrede istrage o slučajevima silovanja i seksualnog zlostavljanja, kako bi se izbegao gubitak forenzičkih dokaza. Ovaj nedostatak prioriteta je jedan od faktora koji doprinosi pravovremenoj istrazi i prikupljanju forenzičkih dokaza.²⁰⁴ Osim toga, proces prikupljanja dokaza se često fokusira samo na izjavu

²⁰¹ KIPRED Intervju sa tužiocima, avgust 2018.

²⁰² Intervjui sa nekoliko predstavnika tužilaštva, avgust i septembar 2018.

²⁰³ KIPRED Intervjui sa tužiocima i ženskim organizacijama civilnog društva, jul i avgust 2018. godine

²⁰⁴ KIPRED Intervjui sa tužiocima, avgust i septembar, 2018. godine

žrtve i forenzičke dokaze.²⁰⁵ Drugi prioriteti koji potkrepljuju, kao što su analiza mesta zločina, upotreba prethodnih izjava svedoka i drugih dokaza takođe treba da budu prioriteti.

U pravosudnom sistemu, slučajevi silovanja i seksualnog nasilja i dalje su loše obradeni. U 2017. godini bilo je devet slučajeva seksualnog zlostavljanja osuđenih novčanim kaznama, a u prvoj polovini 2018. godine, osam slučajeva seksualnog nasilja kažnjeno je (vidi tabelu 6). U 2017. godini uslovno je osuđeno pet slučajeva seksualnog zlostavljanja. Ostali faktori su u igri zbog neefikasnog tretiranja zločina seksualnog nasilja od strane kosovskog pravosuđa. U nekoliko slučajeva, sudije pokazuju optužujući stav prema žrtvi. Ova pristrasna opservacija protiv žrtava koristi se kao olakšavajuća okolnost za počinitelja da dobije manju kaznu, poput su novčane kazne i uslovnog kažnjavanja.²⁰⁶ Sud svaljuje krivicu na žrtvu, jer se žrtve vide kao "provokatori" počinilaca.²⁰⁷ Kao što je jedan sagovornik izjavio „, „sudovi moraju imati jake razloge za olakšavajuće okolnosti, a osim orkivljavanja žrtve, vrlo teško ih je pronaći u slučajevima silovanja.”²⁰⁸

Tabela 6. Slučajevi seksualnih napada presuđeni od strane sudova						
Godina	Kriminalne optužnice za seksualni napad			Sudski slučajevi silovanja		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Ukupno slučajeva	28	33	18	19	30	4
Kazna pritvora	6	6	2	8	9	2
Novčana kazna	4	9	8	0	2	0
Uslovna presuda	5	5	3	3	5	0
Druge kaznene mere	1	0	0	1	0	0
Oslobodenje optužbe	1	3	1	2	4	2
Sa odbačenom presudom	3	4	1	1	4	0
Zakonsko ograničenje	0	4	2	2	1	0
Rešeno na drugi način	8	2	1	2	3	0

Izjave u ovim intervjuima okrivljavanju žrtava od strane institucija potvrđene su sudscom odlukom koja je privukla pažnju istraživačkog tima.

Studija slučaja: Odluka suda o slučajevima silovanja-Sudska odluka o slučajevima silovanja uključivala je optužbe službenih tužilaca u 2017. godini o dve osobe koje su prijavile žrtve i koje

²⁰⁵ Supra napomena 8 i KIPRED Intervju s tužiocem, septembar 2018. godine

²⁰⁶ KIPRED Intervju s tužiocem, septembar 2018. godine

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Supra napomena 196

su osumnjičene da su silovali 19-godišnju ženu u motelskoj sobi.²⁰⁹ Obojica optuženih su oslobođeni optužbe i sud je zaključio da nije bilo dovoljno dokaza da se silovanje dogodilo. Odluka suda pokazuje mnoge aspekte krivičnog dela svaljivanja krivice na žrtvu, prikazujući postupke i odluke žrtve kao razlog za silovanje. Između ostalog, u odluci se navodi da je "žrtva, kao 19-godišnja žena, pristala da putuje automobilom sa vozačem, bez jasnog odredišta vozaču i znajući da je vozač venčan". Odluka dalje navodi da "je žrtva lako pristala da ode na mesto sa optuženima koji su bili mladi kao i ona. Biti u zatvorenom prostoru sa mladim ljudima, direktno znači da je žrtva pristala da se angažuje u seksualnim avanturama ". Odluka suda naglašava da "je žrtva bez odbijanja da bude u tom prostoru sa optuženima, tiko pristala na seksualne odnose sa njima".

Jedan drugi ispitanik izjavio je da iako se slučajevi trebaju goniti po službenoj dužnosti, u nekim slučajevima tužioc i sudije utieču na stav žrtve koja odlučuje da ne prođe kroz proces. Dalje, zvaničnici pogrešno tumače definiciju saglasnosti žrtve. Mnogi tužioc, sudije i policija nisu svesni da je nedostatak pristanka jednak silovanju. U stvari, i dalje veruju da se žrtva mora odupreti (vrištati, pozvati pomoć, fizički se odupreti itd.) Kako bi se seksualni čin kvalifikovao kao krivično delo.²¹⁰Ovo je potvrđeno tokom jednog intervjeta sa policijskim članom koji je u intervjuu sa KIPRED-om izjavio da "ako odnos nije bio bio prisilan, nije silovanje."²¹¹

Ovaj odeljak pokazao je spor i neadekvatan odgovor institucija prema žrtvama seksualnog nasilja. Žrtve seksualnog nasilja suočavaju se sa nekoliko poteškota u pravosudnom sistemu, uključujući stavove o okrivljavanju žrtve i sveukupnu ponovnu viktimizaciju tokom čitavog procesa. Broj odbačenih slučajeva seksualnog nasilja i onih u kojima je izrečena novčana kazna ostaje alarmantno visok. Slično tome, stopa slučajeva koji dobijaju uslovne kazne ostaje velika.

VI Nasilje nad LGBT osobama

11. oktobra 2017. godine Kosovo je obeležilo prekretnicu za poštovanje slobode izražavanja LGBT zajednice kada je održalo svoju prvu uspešnu Paradu ponosa u centru Prištine. Pa ipak, mnogi od onih koji/je su tu prisustvovali/le, zapravo se identifikovali/le kao LGBTI, imali/le su svoja lica bezbedno prekrivena bandanama kako bi sakrili/le svoje identitete.²¹² Strah od homofobičnih reakcija i nasilja od strane porodice, prijatelja, čak i stranaca;²¹³i pritisak socio-

²⁰⁹Odluka suda Osnovnog suda u Gnjilanu, Odluka #PKR. Nr200 / 2014 Odlučeno u julu 2017. godine

²¹⁰KIPRED Intervju s tužiocem, septembar 2018. godine

²¹¹ KIPRED Intervju sa policijskim službenikom, jul 2018.godine

²¹²Halili, Dafina za Kosovo 2.0, "Balkansko jedinstvo na Paradi ponosa", 2017,
na:kosovotwopointzero.com/en/balkan-unity-pride-parade/

²¹³Inicijativa mladih za ljudska prava i Centar za razvoj društvenih grupa "Sloboda i zaštita lezbijski, gejova, biseksualaca i transrodnih osoba na Kosovu, 2013, na:

kulturnih normi dovode LGBTI osobe do sakrivanja seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Istraživanja su pokazala da se više od polovine anketiranih ispitanika plaši rasprave o njihovoj seksualnoj orijentaciji sa svojim porodicama.²¹⁴ LGBT osobe se ne plaše samo pretnji fizičkim nasiljem društva, već se često plaše zlostavljanja od svojih porodica. S tim u vezi, 13% ispitanika iz LGBT populacije u istraživanju YIHR-a iz 2013. godine je odgovorilo da je doživelo verbalno zlostavljanje i sramoćenje od strane porodice.²¹⁵ Nema dubljih istraživanja o pristupu pravdi LGBT žrtava kriminala na Kosovu.²¹⁶

a) Problemi sa postojećim zakonima

Diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji pojedinca zabranjuje Ustav Republike Kosovo.²¹⁷ Sa izuzetkom Kosova, samo devet od 193 zemlje članice Ujedinjenih Nacija i samo tri druge evropske zemlje imaju ustavne zabrane diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji.²¹⁸ Konkretnije, Zakon o zaštiti od diskriminacije na Kosovu zabranjuje diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.²¹⁹ Dalje, diskriminacija zasnovana na rodnom identitetu je takođe zabranjena Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.²²⁰

Iako se pravni okvir po prvi put pojavljuje progresivno, na drugi pogled ima značajne nedostatke. Veliki problem je nedostatak usaglašenosti između drugih zakona i zakona o zaštiti od diskriminacije i rodne ravnopravnosti. Na primer, dok Ustav navodi da "na osnovu slobodne volje, svi uživaju pravo na venčanje i pravo na porodicu kako je predviđeno zakonom,"²²¹ Zakon o porodičnom društvu Kosova definiše brak kao "zakonski registrovanu zajednicu dve osobe različitog pola, putem koje se slobodno odlučuju da žive zajedno sa ciljem stvaranja porodice."²²²

Druga velika razlika je u Zakonu br. 04 / L-003 o građanskom statusu.²²³ Član 32 ovog zakona definiše "Rod" kao osnovnu činjenicu o rođenju koju treba proveriti medicinskim

---

²¹⁴ks.yihr.org/public/fck_files/ksfile/LGBT%20report/Freedom%20and%20Protection%20for%20LGBT%20in%20Kosovo.pdf

²¹⁵Ibid.

²¹⁶Ukupno istraživanje sprovedeno 2013. godine uključilo je 308 učesnika, uključujući 88 LGBT osoba, 17 sudija, 8 tužilaca, 17 advokata, 30 policijskih službenika, 59 službenika za ljudska prava na centralnom i lokalnom nivou i 89 medicinskih profesionalaca. Gore navedeni procenat proizlazi iz intervjuisanih 88 LGBT osoba.

²¹⁷Preliminarni KIPRED intervju sa vodećom LGBTI organizacijom na Kosovu, maj 2018. godine

²¹⁸Supra napomena 32, Član 24.2

²¹⁹Carroll i Mendoza, "Državna sponzorisana homofobija: svetsko istraživanje zakona o seksualnoj orijentaciji: kriminalizacija, zaštita i priznavanje", 2017, u:

https://ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf

²²⁰Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 05 / L-021 o zaštiti od diskriminacije, član 1, 2015, na:<https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-021%20a.pdf>

²²¹Ibid. Član 2.2

²²²Supra napomena 32. Član 37.1

²²³Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 2004/32 Porodični zakon Kosova, 2004, na:

https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_32_en.pdf

²²⁴Zakon o građanskom statusu nema odredbe koje tretiraju rodne elemente različito rodu na rođenju.

izveštajima.²²⁴Dalje, član 11 Zakona o građanskom statusu navodi da je rod "komponenta koja proizilazi iz prirodnih događaja."²²⁵

Naprotiv, zakon o rodnoj ravnopravnosti se odnosi na rodni identitet kao karakteristiku koja nije povezana sa određenim polom po rođenju i dolazi bilo putem medicinske intervencije ili ne.²²⁶Neusklađenost između ova dva zakona dovela je do konfuzije u slučajevima kada su transrodna lica želela promeniti svoj rodni marker u službenim dokumentima. Može se tumačiti kao uspostavljanje promene rodnog markera sa medicinskim intervencijama, suprotno Zakonu o ravnopravnosti polova i Zakonu o zaštiti od diskriminacije. Kao što se može videti u studiji slučaja koja je data u nastavku, ova pravna razlika je ključno pitanje koje je sprečilo prvu transrodnu osobu na Kosovu da ostvaruje svoja ljudska prava na rodni identitet.

Studija slučaja: Pravo na rodni identitet²²⁷

U aprilu 2018. godine Blert Morina, transrodni čovek, podneo je zahtev za promenu svog imena i rodnog markera u Kancelariji za građansko stanje opštine Đakovica / Gjakove. Zahtev je odbijen od strane Komisije uz obrazloženje da Blertov sadašnji naziv "Blerta" "ne sprečava da se uspešno integriše u društvo". Zahtev za promenu rodnog markera odbijen je bez ikakvog opravdanja.²²⁸U maju 2018. godine Blert i njegov pravni zastupnik podneli su zvaničnu žalbu na odluku u Kancelariji za civilni status pri Agenciji za građansku registraciju. U pritužbi se navodi da je odluka Kancelarije za građansko stanje u opštini bila nezakonita i diskriminatorna. Prema žalbi, odluka je bila protivzakonita jer nije pružila adekvatne informacije o tome zašto se Blertov zahtev odbija, i bio je diskriminoran zbog kršenja Zakona o ravnopravnosti polova i Zakona o zaštiti od diskriminacije i njegovih odredbi vezanih za rodni identitet. Ova žalba je takođe odbijena od strane Agencije za građansku registraciju. Odbijanje za promenu imena bilo je zasnovano na obrazloženju da "niste uspeli da obezbedite fotografije i arhivsku dokumentaciju koja dokazuje da njegovo sadašnje ime sprečava njegovu adekvatnu integraciju u društvo". Ovaj

---

²²⁴Skupština Republike Kosovo, Zakon Br. 04 / L-003 o Civilnom Statusu, 2011, [na:\[www.kuvendikosoves.org/common/docs/ljet/Law%20on%20civil%20status.pdf\]\(http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ljet/Law%20on%20civil%20status.pdf\)](http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ljet/Law%20on%20civil%20status.pdf)

²²⁵Vidi član 11 Zakona. Treba napomenuti da engleska verzija zakona pravilno koristi termin "pol". Međutim, albanska verzija koristi termin "rod", a to je verzija koju koriste većina zvaničnika.

²²⁶Supra napomena 39.Član 3.1.9

²²⁷Slučaj sastavljen intervjuiima sa Blertom Morinom, Rinom Kika, Ombudsmanom Kosova, avgust i septembar 2018. godine

²²⁸Prema članu 10 Zakona o građanskom statusu Kosova, karakteristike nekih komponenti građanskog statusa, uključujući rođenje, pol, lično ime, odnose očinstva, materinstva i državljanstva se priznaju i mogu se ukloniti, ukinuti ili izmeniti, u slučajevima izričito zaštićena ovim zakonom ili bilo kojim drugim posebnim zakonom. Podaci o izvodu iz matične knjige rođenih mogu se menjati prema članu 38, direktno od službenika registra za civilni status u skladu sa drugim važećim zakonima. Iako je zakon predviđen za mogućnost, predviđeni zahtevi nisu priznati u gore navedenom slučaju.

deo odluke je kritikovan jer Agencija za civilnu registraciju nije zatražila naknadnu dokumentaciju. Što se tiče promene rodnog markera, odbijanje je zasnovano na upućivanju na Zakon o građanskom statusu koji kaže da je rod prirodna činjenica koju treba dokazati medicinskim izveštajima.

Kao što su izjavili Blert i njegov zakonski zastupnik, koji je podržao i Amicus Curiae kosovskog ombudsmana, ova odluka u potpunosti je zanemarila Zakon o ravnopravnosti polova i Zakon o zaštiti od diskriminacije, kao i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava. 24. jula 2018. godine Blert i njegov advokat pokrenuli su tužbu protiv Agencije za civilnu registraciju o "administrativnom sukobu" kod Osnovnog tužilaštva u Prištini/Prishtina. Takođe su podneli zahtev Ustavnom суду da analizira ustavnost odluke Agencije. Uprkos opštem pravilu da se druge pravne mere moraju iscrpljivati prije podnošenja zahtjeva Ustavnom судu, Blert i njegov zakonski zastupnik nadaju se brzom prihvatanju od strane Suda zbog specifične prirode ovog predmeta. Kao što je navedeno, Ombudsman Kosova se slaže sa ovim mišljenjem i podneo je pravno mišljenje Amicus Curiae Ustavnom суду da prihvati ovaj slučaj.²²⁹ Ishod ovog slučaja mogao bi biti presudna odluka za buduće transrodne osobe zainteresovane za promenu njihovog imena i rodnog markera na Kosovu.

U odnosu na krivične postupke, zločini počinjeni nad osobom zbog njene seksualne orijentacije smatraju se krivičnim delom sa otežanim kaznama.²³⁰ U odnosu na krivične postupke, zločini počinjeni nad osobom zbog njene seksualne orijentacije smatraju se krivičnim rušenjem ili oštećenjem imovine protiv osobe ili grupe zbog seksualne orijentacije, smatra se i otežavajućom okolnošću.²³¹ Ipak, zločini protiv LGBT osoba se ne smatraju zločinima iz mržnje per se, jer oni nisu posebno obuhvaćeni članom 147 Krivičnog zakona o "podsticanju razdora ili netrpeljivosti nacionalne, rasne, verske ili etničke mržnje".²³²

U zaključku postoji nekoliko zakonodavnih problema u okviru pravnog okvira Kosova koji se odnose na prava LGBT osoba. Iako Ustav Republike Kosovo garantuje ravnopravnost braka, Zakon o porodici ga strogo definiše kao zajednicu između muškarca i žene. Štaviše, neslaganje između Zakona o građanskom statusu i Zakona o ravnopravnosti polova i zaštite od diskriminacije stvara pravne i institucionalne teškoće za transrodne muškarce i žene na Kosovu.

---

²²⁹Ombudsman Republike Kosovo, pravno mišljenje Amicus Curiae, br. 252/2018, septembar 2018. godine

²³⁰Supra napomena 42. Član 74

²³¹Ibid. Član 333

²³²Ibid. Član 147

b) Problemi sa primenom postojećih zakona

Primena gore pomenutih pravnih instrumenata ostaje neefikasna među različitim relevantnim institucijama, uključujući administrativne, pravosudne i organe za sprovođenje zakona. Na Kosovu je samo jedna sudska presuda koja se odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.²³³

Dva člana osoblja iz Centra za razvoj društvenih grupa, organizacije koja brani prava osoba LGBTI + na Kosovu, javno su napadnuta 2016. godine. Učestvovali su u aktivnostima vezanim za njihove organizacije kada su ih fizički i verbalno napali. U napadu, izvršilac je upotrebio uvredljive reči koje su posebno usmerene na LGBT zajednicu. Nakon toga, počinioци su ušli u bar, gde su se uvrede i pretnje nastavile. Slučaj je prijavljen policiji i otišao na sud. Presuda ovog predmeta nedovoljno je uzela u obzir motiv krivičnog dela i nije utvrdila da su krivična dela počinjena zbog seksualne orijentacije žrtava.²³⁴ Presuda je mogla biti ogromna, ali nažalost nije uspeloutvrđivanje da li član 147 Krivičnog zakona takođe štiti LGBT osobe pod "drugim takvim grupama."²³⁵ Osim toga, presuda je bila da počinioци nisu uzimali seksualnu orijentaciju žrtava kao otežanu okolnost prilikom odlučivanja o kažnjavanju počinjoca.²³⁶ Zaista, institucija Ombudsmana je zaključila da sudovi ne koriste član 74. Krivičnog zakonika u slučajevima zločina protiv LGBT zajednice.²³⁷

Još jedan problem ostaje vezan za prikupljanje podataka od strane različitih institucija o zločinima protiv LGBT osoba. U Kosovskoj policiji trenutno ne postoji sistem koji direktno klasificuje zločine prijavljene i počinjene zbog seksualne orijentacije jedne osobe. Često se ovi slučajevi upisuju u sisteme kao "povreda", "napad" itd. Ovo može biti jedan od razloga zašto je stvarna incidencija zločina protiv LGBT osoba mnogo vec a od podataka koje je pružila policija.²³⁸ Kosovska policija obezbeđuje mesečne izveštaje o zločinima protiv LGBT osoba zbog svoje seksualnosti.²³⁹ Ipak, postoji početni obrazac koji policija ispuni nakon svakog incidenta. Ovaj obrazac ima više polja pod "Motivacija incidenta" uključujući motivaciju na osnovu porodice, političku motivaciju, ličnu korist, etničke razloge itd.²⁴⁰ Međutim, nema specifičnog

---

²³³KIPRED Intervju sa predstavnicima LGBTI + organizacija za prava na Kosovu, avgust i septembar 2018. godine

²³⁴Centar za razvoj društvenih grupa, Studija slučaja: Tretiranje LGBTI slučajeva od strane pravosudnog sistema Kosova, 2016, na: csgd-ks.org/wp-content/uploads/2017/01/Report_Treatment-of-LGBTI-cases-ENG.pdf

Intervju sa predstavnicima LGBT organizacije na Kosovu, avgust 2018. Godine i CSGD analiza presude

²³⁵Ibid.

²³⁶Supra napomena 229

²³⁷Institucija Ombudsmana, "Pravno mišljenje Ombudsmana o kapacitetu Amicus Curiae, kada je u pitanju stanje homofobije i transfobije, 2016, na: www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/ANG--28.4.17_Homofobia_Amicus_Curiae_per_Giykaten_Themelore_190780.pdf

²³⁸KIPRED Intervju sa predstavnicima LGBTI + organizacija, avgust 2018. godine

²³⁹KIPRED Intervju sa policijskim službenikom, avgust 2018. godine

²⁴⁰Ibid.

okvira za identifikovanje incidenata zločina iz mržnje, posebno onih koji su zasnovani na seksualnoj orijentaciji osobe.

Isti problem je očigledan u instituciji kosovskih advokata žrtava. Ne može se na osnovu postojećih izveštaja o žrtvama zagovarati o tome koliko je krivičnih dela motivisanih nečijom seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom.²⁴¹ Prema tome, zločini protiv LGBT osoba i dalje nisu prijavljeni. Glavni razlog je nedostatak poverenja u institucije i dugotrajne procedure koje nisu ohrabrujuće za LGBT zajednicu.²⁴²

Sve u svemu, zbog nedostatka slučajeva nasilja prema LGBT osobama koje su prošle kroz sudski sistem, otežava se procena pravilne primene zakona. Jedan slučaj koji je dobio presudu nije propratio da li član 147 Krivičnog zakona takođe štiti LGBT osobe pod "drugim takvim grupama". Dalje, predmet nije uzimao motive za zločin (seksualnu orijentaciju žrtava) kao otežavajuća okolnost. Institucionalne baze podataka, uključujući baze podataka policije I advokata žrtava imaju neadekvatne mehanizme praćenja zločina mržnje protiv LGBT osoba.

c) Pravni odgovor

Pravosudne institucije i dalje imaju neodgovarajući i često diskriminacioni pristup prema LGBT žrtvama zločina.²⁴³ Održane su sporadične obuke za policiju, tužilaštvo i sudske, ali ovi treninzi nisu bili redovni niti institucionalizovani.²⁴⁴ Iako je policija u Prištini / Prishtina podvrgnuta mnogim obukama i radionicama (i kao rezultat toga, imaju srazmerno bolje razumevanje kako postupati sa ovim slučajevima), druge opštine praktično nisu imale obuku.²⁴⁵ Policija navodno ima standardne operativne postupke kada se bavi zločinima motivisanim nečijom seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom.²⁴⁶ Međutim, ovi postupci su interni i nisu podeljeni sa KIPRED-om. Organizacije koje se bave zaštitom prava LGBT zajednice potvrdile su da su ove SOP izrađene 2007 i zahtevaju reviziju. Revizija je od izuzetnog značaja posebno s obzirom na činjenicu da su Zakon o jednakosti polova i zaštiti od diskriminacije preuređeni u 2015. godini, a SOP-ovi treba da budu usklađeni sa njima.

Postoji široko rasprostranjen nedostatak poverenja u institucije među LGBT zajednicama . Razlozi za takvo nepoverenje potiču od nekoliko faktora , uključujući nedovoljnu povjerljivost koju čuvaju institucionalni predstavnici. Kao što je rekao jedan predstavnik organizacije civilnog

²⁴¹ KIPRED Intervju sa Advokatom Žrtava, jul 2018. godine

²⁴² KIPRED Intervju sa advokatom i LGBTI +, jul i avgust 2018. godine

²⁴³ KIPRED Intervju sa predstavnikom CSO, avgust 2018. godine

²⁴⁴ KIPRED Intervju sa sudijom i LGBTI + organizacijom za prava, avgust 2018. godine

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ KIPRED Intervju sa policijskim kapetanom, avgust 2018. godine

društva: "Jedan od naših članova bio je izveden od strane policajca na sredinu ulice. Službenik je svom kolegi jasno izgovorio da je video tog člana na jednom od organizovanih LGBT okupljanja. Naravno, našem članu je tada nedostajala motivacija i poverenje da se ovaj predmet prijavljuje policiji; oni su to samo prijavili našoj organizaciji.²⁴⁷

Pošto postoji vrlo mali broj slučajeva koji su prosljedeni pravosuđu, procjena institucionalnog odgovora i dalje je veoma teška. Nekoliko primera koji postoje sugerisu da institucionalni odgovor ostaje ograničen. Pogledajte studiju slučaja u nastavku.

Studija slučaja: pretnje prema LGBT zajednici

Kosovo je održalo svoju prvu Paradu ponosa u 2017. godini. Odgovor policije bio je adekvatan tokom parade, a tokom samih parada nije bilo nasilnih događaja. Međutim, nakon što je parada okončana, jedan od organizatora je dobio preko 100 pretnji putem društvenih medija (Instagram i Facebook). Nakon prijavljivanja svake pretnje Kosovskoj policiji, policija mu je rekla da treba "odabrati najopasnije pretnje" i predati ih policiji. Dalje su mu rekli da se pretnje "mogu koristiti kao dokaz ako bi se nešto desilo". Dalje su ga pitali da li se osec' a u opasnosti i da li se plaši, a nakon negativnog odgovora policija nije pratila nijednu pretnju.²⁴⁸

Prema Krivičnom zakonu Republike Kosovo, takve pretnje za telesnu povredu kažnjavaju se novčanom kaznom ili zatvorom do 6 meseci.²⁴⁹ Pretnje životu osobe se kaznjavaju novčano ili kaznom zatvora do jedne godine.²⁵⁰ Kao što je očigledno iz gore opisanog slučaja, Kosovska policija nije uspela da nadgleda istragu o pretnjama pripadnicima LGBT zajednice.

U intervjima koje je sačinio KIPRED, nekoliko institucionalnih ispitanika jača homofobični i predrasudni stav zajednice. Konkretno, tvrdili su da je LGBT zajednica na Kosovu preterano "emotivna i slaba". Kao što je rekao jedan policijski predstavnik, obučen za rad sa LGBT zajednicom: "Morate biti pažljivi kada radite sa zajednicom, vrlo su osjetljivi i emotivni i lako ih jepovrediti. U svakom pogledu može biti vrlo teško raditi. Ovi često postupaju kao da svi imaju nešto protiv njih i žale se i reaguju na sve".²⁵¹ Drugi sagovornik koji je takođe radio sa LGBT osobama podelio je ovo mišljenje: "Problem je u tome što je LGBT zajednica veoma emotivna i osjetljiva i često pravi slona od muve".²⁵²

---

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Ibid

²⁴⁹ Supra napomena 42. Član 185

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ KIPRED Intervju sa policijskim sužbenikom, avgust 2018. godine

²⁵² KIPRED Intervju sa sudijom, avgust 2018. godine

Ukratko, institucionalni odgovor na zločine nad LGBT osobama ostaje neadekvatan. Kosovska policija u Prištini / Prishtina je prošla nekoliko obuka i radionica, ali članovima policije u drugim opštinama treba dalja izgradnja kapaciteta. Ovo istraživanje pokazuje da policija često nije postupala sa zločinima protiv LGBT zajednice sa neophodnom poverljivošću i ozbiljnošću. Postojeći SOP zločina prema LGBT zajednici izrađeni su približno 11 godina, i trebaju biti pregledani i revidirani. Zbog malog broja predmeta (jedan) koji su gonjeni i osuđeni, teško je proceniti institucionalni pravosudni odgovor na ove slučajeve.

VIII Zaključci i preporuke

U zaključku, različiti oblici rodno zasnovanog nasilja ostaju široko rasprostranjeni i neefikasno se bave sproveđenjem zakona, tužilaca i sudova. Institucionalni odgovor ostaje daleko od standarda utvrđenih Istanbulskom konvencijom i međunarodnim standardima ljudskih prava. Uopšteno slabi pravosudni sistem, preopterećenost predmeta, korupcija i nisko poverenje građana prema pravosudnim institucijama i dalje pogoršavaju slab pristup pravosuđu žrtava rodno zasnovanog nasilja. Nekažnjavanje počinilaca nasilja nad ženama, praćeno sistematskim pristupom institucija uključenih u pomirenje žrtava sa počiniocima, odražavaju nedostatak rodno osetljivog shvatanja prirode nasilja nad ženama na Kosovu kao i LGBT zajednice. Žrtve i preživeli različitih oblika rodno zasnovanog nasilja i dalje se suočavaju sa izazovima zaštite i krivičnog gonjenja zločina rodno zasnovanog nasilja. Ovo ukazuje na potrebu za daljim efikasnim zakonodavstvom i politikama u skladu sa nedavnim zahtevima izloženim u Istanbulskoj konvenciji, kao i odgovornijeg krivičnog gonjenja i pravosudnog odgovora.

Fokusirajući se na nasilje u porodici, silovanje, seksualno nasilje, seksualno uzinemiravanje i nasilje prema LGBT osobama, ovaj izveštaj identifikovao je neke od izazova sa kojima se suočavaju rodno zasnovane žrtve nasilja u praksi. Kako bi se suočili sa nekim identifikovanim izazovima i problemima analiziranim u izveštaju, preporučuju se sedeće akcije:

Opšte preporuke o rodno zasnovanom nasilju:

- Skupština Kosova treba da hitno izmeni Ustav Republike Kosova da uključi Istanbulsku konvenciju u članu 22 u vezi sa direktnom primenom međunarodnih sporazuma i instrumenata u kosovskom pravnom okviru;
- Zakonodavstvo Kosova, uključujući i buduće izmene Zakona o ravnopravnosti polova i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, mora priznati rodnu prirodu rodno zasnovanog nasilja u skladu sa zahtevima Istanbulske konvencije. Ovo bi se konkretno odnosilo na činjenicu da su žene sklonije da pate od akata rodno zasnovanog nasilja;
- Kosovskoj policiji, tužiocima i sudijama treba obezbediti specijalizovane treninge vezane za rodnu prirodu nasilnih dela protiv žena uključujući i nasilje u porodici;
- Ministarstvo pravde treba da izradi standardne operativne postupke za rešavanje različitih oblika rodno zasnovanog nasilja koji se fokusiraju na zločine silovanja i seksualnog nasilja. Dosadašnja iskustva pokazala su poboljšanje institucionalnog odgovora u vezi sa slučajevima nasilja u porodici nakon što je izrada SOP-a i inicijativa mogla poboljšati postojeći slab odgovor na druge oblike rodno zasnovanog nasilja na Kosovu;
- Sudski savet Kosova bi trebalo godišnje da pregleda sudske odluke u vezi sa slučajevima rodno zasnovanog nasilja i da li će odluke biti u skladu sa zahtevima Kosovskih smernica o odmeravanju kazne;
- SSK, KZK i Akademija pravde treba blisko da rade na razvoju programa obuke u skladu sa zahtevima Kosovskih smernica o odmeravanju kazne i ponuditi redovne obuke tužilaca i sudija o primeni novousvojenih usmerenih kazni;

Preporuke o istraživanju, gonjenju i kažnjavanju zakona o nasilju u porodici

- Sudovi bi trebali razmisliti o korišćenju sudske prakse ECHR-a, CEDAW-a i nedavnih međunarodnih standarda ljudskih prava Istanbulske konvencije, kako bi se ubrzala efikasno i pravovremeno izricanje kazni vezanih za slučajeve nasilja u porodici. Ovo je već standard postavljen članovima 22 i 59 Ustava Kosova;
- Postojeći SOP za zaštitu od nasilja u porodici treba izmeniti kako bi uključili redovne procene rizika od strane policije tokom i nakon izdavanja naloga za zaštitu, uključujući i ažuriranje na osnovu in-depth bezbednosne analize svake žrtve nasilja u porodici. Postojeći oblici procene rizika ostaju nedovoljni i mogu nastaviti da izlažu svaku potencijalnu žrtvu nasilja u porodici tragičnim posedicama, kao što je slučaj sa ubistvom Valbona Marku-Nrecaj i njene devetogodišnje čerke.

- Kosovska akademija za javnu bezbednost treba da obezbedi dodatne obuke za policijske službenike o nasilju u porodici. Teme obuke treba da se usredstvuje na sprovođenje validnih i ažuriranih procena rizika; prikupljanje dokaza vezanih za slučajeve nasilja u porodici i ispitivanje žrtava; stvarni sigurnosni efekti mera pomirenja za žrtve nasilja u porodici i tehnike beleženja kako bi se izbeglo okrivljavanje žrtava;
- Tužilački savet Kosova treba da obezbedi specijalizovane treninge za nedavno imenovane tužioce koji se bave slučajevima nasilja u porodici. Osnovna tužilaštva širom Kosova trebalo bi da obezbede da predmeti koji se odnose na nasilje u porodici, posebno slučajeve sistemskog zlostavljanja od dela nasilja u porodici, ne bi trebalo da obavljaju neobučeni tužitelji;
- Tužilački savet Kosova bi trebalo da organizuje dodatne obuke za specijalizovane tužioce o prikupljanju dokaza vezanih za slučajeve nasilja u porodici. Obuke bi trebalo da podrže donatori u podizanju broja specijalizovanih trenera / stručnjaka za prikupljanje dokaza. Ovo bi prekinulo postojeće tendencije tužilačkih službi za preterano oslanjanje na izjavu žrtve;
- Skupština Kosova treba da uključi odgovarajuću definiciju nasilja u porodici kako bi uključila i dela emocionalnog, psihološkog i ekonomskog zlostavljanja koja trenutno nedostaju u Krivičnom zakoniku Kosova. Takođe, predloženu definiciju bračnog silovanja treba glasati u novom Krivičnom zakonu Kosova;
- Sudski savet Kosova bi trebalo da imenuje specijalizovane sudske komisije koji će raditi na slučajevima nasilja u porodici kako bi se obezbedilo odgovarajuće razumevanje dinamike dela nasilja u porodici, kao i odgovarajuće kazne. Okončanje postojecih nekažnjivosti počinilaca nasilja u porodici je hitna potreba kako bi Kosovo pružilo jasnu i nultu toleranciju prema aktima nasilja u porodici.

Preporuke u vezi seksualnog nasilja

- Skupština Kosova bi trebalo hitno glasati o novom izmenjenom Krivičnom zakoniku koji uključuje definiciju seksualnog uznenimiravanja;
- Ministarstvo pravde u bliskoj saradnji sa Kosovskom agencijom za ravnopravnost polova i organizacijama civilnog društva da izradi nove SOP o silovanju i seksualnom napadu;
- Ministarstvo pravde treba blisko saradivati sa ženskim organizacijama za uspostavljanje centara za upućivanje žrtava silovanja;

- Kosovska policija bi trebalo da bude obučena za tretiranje žrtava seksualnog nasilja, tehnike intervjuja o izbegavanju okrivljavanja žrtava i drugih štetnih stavova;
- Kosovska policija, Tužilački savet Kosova i Sudski savet Kosova treba da održavaju zajedničke baze podataka i mehanizme pracenja slučajeva seksualnog nasilja , uključujući seksualno uznenimiravanje, silovanje i seksualni napad.
- Tužioci u svim osnovnim tužilaštima trebaju biti obučeni za prikupljanje dokaza i pravilno rukovođenje i krivično gonjenje zločina seksualnog nasilja.
- KJC, KPC i Akademija pravde treba blisko da rade na razvoju programa obuke u skladu sa zahtevima Kosovskih smernica o odmeravanju kazne kako bi se rešile potrebe za odgovarajućim izricanjem kazni za slučajeve seksualnog nasilja i rodno zasnovanog nasilja.

Preporuke u vezi zločina nad LGBT osobama

- Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da izmeni član 32 Zakona br. 04 / L-003 o građanskom statusu kako bi odrazio Zakon o ravnopravnosti polova, Zakon o zaštiti od diskriminacije i praksu ECHR.
- Skupština Kosova bi trebalo glasati o izmenama Krivičnog zakonika i uključivati zločine nad LGBT osobama u članu 147 u okviru definicija zločina iz mržnje.
- Redovne obuke o postupanju sa LGBT slučajevima trebale bi biti institucionalizovane u svim opštinama na Kosovu i ta obuka treba da se fokusira na važnost zaštite poverljivosti za LGBT zajednicu;
- Kosovska policija treba da uzme slučajeve nasilja protiv LGBTI zajednice sa odgovarajućim nivoom ozbiljnosti i shodno tome odmah reagovati na bilo koji izveštaj o pretnjama po bezbednost pripadnika LGBT zajednice;
- Potrebno je razviti zajedničku bazu podataka za pracenje istrage , krivičnog gonjenja i kažnjavanja zločina protiv LGBT zajednice , uključujući ažurna nadgledanja kosovskog advokata za žrtve žrtava, policije Kosova, tužilačkih službi i sudova.

IX Bibliografija

Agencija za rodnu ravnopravnost "Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, 2013,

na:<https://abgi.rksgov.net/Portals/0/Procedurat%20Standarte%20të%20Veprimit%20për%20Mbrojtje%20nga%20Dhuna%20në%20Familje.pdf>

Skupština Republike Kosovo, Ustav Republike Kosovo, 2008, na:

www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf

Skupština Republike Kosovo, Krivični zakon Republike Kosovo br. 04 / L-082, Poglavlje XX "Krivična dela protiv seksualnog integriteta", 2012, na:

www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Criminal%20Code.pdf

Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 03 / L-182 o zaštiti od nasilja u porodici, 2010, na:

www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-182-eng.pdf

Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 05 / L-021 o zaštiti od diskriminacije, član 1, 2015,
na:<https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-021%20a.pdf>

Banjska, Iliriana, za Kosovo 2.0, "Koliko poziva traje?", 2018, na:

kosovotwopointzero.com/en/how-many-calls-does-it-take/

Berri, D.B., Sourcebook of Domestic Violence, Lovell House, ISBN: 1-56565-212-6, 1995, na:

<https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=167047>

Sajt za civilno društvo za ljudska prava, Mehanizam za praćenje, vebajt pristup u avgustu 2018. godine, na:

<http://www.cshr-ks.org/en/kosovo-police/?v=2017&id=1>

Centar za razvoj društvenih grupa, Studija slučaja: tretman LGBTI slučajeva od strane pravosudnog sistema Kosova, 2016, na:

csgd-ks.org/wp-content/uploads/2017/01/Report_Treatment-of-LGBTI-cases-ENG.pdf

Intervju sa predstavnicima LGBT organizacije na Kosovu, avgust 2018. i CSGD analiza presude

Odbor za eliminaciju diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 35 o nasilju nad ženama na osnovu spola, ažuriranje opštih preporuka br. 19, član 10, 2017, na:

https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_General/CEDAW_C_GC_35_8267_E.pdf

Ustavni sud Republike Kosovo, Presuda u predmetu br. KI 41/12, "Gezim i MakfireKastrati protiv Opštinskog suda u Prištini i Sudskog saveta Kosova 2013," na:

gjk-ks.org/wp-content/uploads/vendimet/gjkk_ki_41_12_ang.pdf

Savet Evrope, Konvencija o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, član 3-D, 2011, na:

<https://rm.coe.int/168046031c>

Savet Evrope , Objasnjavajući izvještaj Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, 2011, na:

<https://rm.coe.int/16800d383a>

Savet Evrope, Evropska konvencija o ljudskim pravima, 1950, na:

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

Evropska komisija, Radni dokument službenika Komisije, Kosovo* Izveštaj 2018, 2018, na:<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>

Evropska komisija, "Komunikacija o politikama proširenja EU", 2018, stranica 16, na:

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417_strategy_paper_en.pdf

Fisher and Lab, "Enciklopedija viktomologije i prevencije kriminala, Izdanje 1, 2010, strana 257.

Vlada Republike Kosovo, Administrativnouputstvo br. 12/2012 za određivanje mesta i načina psihosocijalnih tretmana za počinioce nasilja u porodici, 2012, na:

gbvaor.net/wp-content/uploads/2013/02/AI-implement-Law-against-DV-psychosocial-treatment-of-perpetrator-Eng-Alb_Serb.pdf

Vlada Republike Kosovo, Administrativnouputstvobr. 02/2013 O metodama lečenja počinilaca nasilja u porodici izrečeno obaveznom merom lečenja od alkoholizma i zavisnosti od psihoaktivnih supstanci, 2012

Grupa za pravne i političke studije “Zadovoljstvo kosovskih građana vladavinom prava: Empirijska studija”, 2016, na:

www.legalpoliticalstudies.org/wp-content/uploads/2017/02/Kosovar-Citizens-Satisfaction-with-the-Rule-of-Law-Institutions-An-Empirical-Study.pdf

Kosovski nacionalni program za implementaciju sporazuma za stabilizaciju i pridruživanju EU (2017-2021, strana 246.

Mreža žena Kosova, Od reči do dela: Posmatranje i institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje na Kosovu, 2017, na:

www.womensnetwork.org/documents/20180312142859762.pdf

Mreža žena Kosova, Nema više izgovora: Analiza stavova, učestalosti i institucionalnog odgovora na nasilje u porodici na Kosovu, 2015, na:

<https://www.womensnetwork.org/documents/20151124105025622.pdf>

Mreža žena Kosova, Nema više izgovora: Analiza stavova, učestalosti i institucionalnog odgovora na nasilje u porodici na Kosovu, 2015, na:

<https://www.womensnetwork.org/documents/20151124105025622.pdf>

Mreža žena Kosova, Seksualno uznemiravanje na Kosovu, 2016, na:

<https://www.womensnetwork.org/documents/20160223185243349.pdf>

Krol i drugi za Savet Evrope, Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu, strana 12, 2017

Lombardi i drugi Rodno nasilje: Iskustva transrodnih osoba sa nasiljem i diskriminacijom, Tom 42, Izdanje 1, 2002, na:

https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J082v42n01_05

Ministarstvo pravde Republike Kosovo, Evaluacija izveštaja kosovskog programa protiv nasilja u porodici i akcionog plana 2011-2014, na:

https://abgj.rks-gov.net/Portals/0/Ambasada_Raporti%20anglisht.pdf

Kancelarija premijera Kosova, "Zakonodavni program 2018", 2018, na:

www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PROGRAMI LEGJISLATIV PER VITIN 2018.pdf

Institucija ombudsmana, Godišnji izveštaj 2016, na:

www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/Raporti_Vjetor_2016_ANG_no16_me_ko_pertine_per_web_338158.pdf

Državni sekretarijat SAD-a, Kosovo 2016 Izveštaj o ljudskom pravima, 2016, na:

<https://www.state.gov/documents/organization/265648.pdf>

UN Žene, "Činjenice i brojke: Završavanje nasilja nad ženama, Pandemija u različitim formama",
Pristupljeno na web-u dana 22.7.2018,na:

<http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-againstwomen/facts-and-figures>

Svetska zdravstvena organizacija, Globalne i regionalne procene nasilja nad ženama:
Rasprostranjenost i zdravstveni efekti nasilja intimnog partnera i ne-partnerskog seksualnog
nasilja, 2013, na:

www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/

Elda Moreno, šefica Saveta Evrope za ravnopravnost polova i ljudskog dostojanstva u
Londonskoj školi ekonomije u vezi sa Istanbulskom konvencijom, 2013. godine. Dostupno
na:<http://www.lse.ac.uk/humanRights/documents/2013/20130307Moreno.pdf>

Skupština Republike Kosovo, Šifra 04 / L-082 Krivični zakon Republike Kosova, 2012, na:

www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Criminal%20Code.pdf

Skupština Republike Kosovo, Zakon o krivičnom postupku, broj 04 / L123, 2012,
na:<https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Criminal%20Procedure%20Code.pdf>

Ministarstvo finansija, Uredba Mf - Br - 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama o
javnom finansiranju nevladinih organizacija, 2017, na:

<https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=14831>

Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 03 / L-134 o slobodi udruživanja u nevladinim organizacijama, 2009, na:

<https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2629>

KIPRED, Sektor bezbednosti na Kosovu sa rodne perspektive, 2016,
na:www.kipred.org/repository/docs/SECURITY_SECTOR_IN_KOSOVO_FROM_GENDER_PERSPECTIVE_432844.pdf

Ministarstvo pravde, Nacionalna strategija Republike Kosovo o zaštiti od nasilja u porodici i akcioni plan, 2016-2020, 2015, na:

<https://abgj.rks-gov.net/Portals/0/Strategija%20Kombëtare%20e%20RK%20për%20mbrojtje%20nga%20dhuna%20ne%20familje%202016-2020.pdf>

Halili, Dafina za Kosovo 2.0, "Balkansko jedinstvo na Paradi ponosa", 2017 godine na: kosovotwopointzero.com/en/balkan-unity-pride-parade/

Carroll i Mendos, "Državna sponzorisana homofobija: svetsko istraživanje zakona o seksualnoj orijentaciji: kriminalizacija, zaštita i priznavanje", 2017, na:

https://ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf

Inicijativa mladih za ljudska prava i Centar za razvoj društvenih grupa "Sloboda i zaštita lezbijki, gejeva, biseksualaca i transrodnih osoba na Kosovu, 2013, na:

ks.yihr.org/public/fck_files/ksfile/LGBT%20report/Freedom%20and%20Protection%20for%20LGBT%20in%20Kosovo

Ombudsman Republike Kosovo, pravno mišljenje Amicus Curiae, br. 252/2018, septembar 2018.

Ombudsperson Institutija, "Pravno mišljenje Ombudspersona o kapacitetu prijatelja Suda (Amicus Curiae), u vezi stanja homofobije i transfobije", 2016. godine

Civil Society for
**HUMAN
RIGHTS**

